

Міжнародні науково-практичні інтернет-конференції за різними юридичними напрямками

Захист прав і свобод людини та громадянина: напрямки реалізації в Україні

Частина II

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ**

www.lex-line.com.ua

Юридична лінія

10 лютого 2009 р.

Захист прав і свобод людини та громадянина: напрямки реалізації в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції.-Тернопіль, 2009.

В роботі зібрані кращі доповіді з юридичних питань, які оприлюдненні на інтернет-сторінці www.lex-line.com.ua.

Адреса оргкомітету:
46010, м. Тернопіль, а/с 1079
тел. 80979074970
E-mail: confer@ua.fm

Оргкомітет міжнародної науково-практичної інтернет-конференції не завжди поділяє думку учасників. В збірнику максимально точно збережена орфографія і пунктуація, які були запропоновані учасниками. Повну відповідальність за достовірність несуть учасники, їх наукові керівники та рецензенти.

Всі права захищені. При будь-якому використанні матеріалів конференції посилання на джерело є обов'язкове.

**Кримінальне право. Кримінальний процес. Криміналістика.
Кримінологія. Кримінально-виконавче право**

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВОВИХ НОРМ ПРО ПІДСУДНІСТЬ В СИСТЕМІ
КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВІДНОСИН**

Атаманчук Ірина Анатоліївна

*здобувач кафедри кримінального права і процесу Прикарпатського
національного університету імені Василя Стефаника*

Вирішення завдань реального забезпечення реалізації прав людини та громадянина, гарантованих Конституцією України, міжнародно-правовими актами, зумовлюють потребу розгляде питань підсудності кримінальних справ через призму теорії правовідносин, що дасть змогу виявити недоліки правового регулювання та віднайти способи їх вирішення.

Правильне вирішення питання про підсудність передусім забезпечує швидкий розгляд кримінальної справи. Ситуації, коли уповноважені суб'єкти прийняли законне рішення щодо підсудності кримінальної справи можна вважати нормальним, "штатним" розвитком кримінально-процесуальних відносин. Однак, нерідкими є ситуації, в яких уповноважений суб'єкт неправильно застосовує правові норми про підсудність, в результаті кримінальна справа потрапляє до провадження суду, якому вона непідсудна. Такий перебіг правовідносин являє собою відхилення від передбаченої правовими нормами моделі їх розвитку, і тому їх можна назвати "такими, що відхиляються", а краще – "девіантними". Встановлення факту неправильного застосування правових норм про підсудність викликає до життя наступний різновид відносин, покликаних виправити наявне відхилення від моделі розвитку, визначеної правовими нормами, точніше усунути допущене порушення процесуального закону та забезпечити в подальшому здійснення процесуальної діяльності у суворій відповідності вимогам процесуальної форми такої діяльності. Такий різновид правовідносин можна назвати "коригуючими", відповідна процесуальна діяльність в їх рамках регламентується ст.ст. 41-42 КПК. Таким чином, стосовно реалізації правових норм про підсудність, ми можемо виділити дві групи правовідносин: а) звичайні; б) девіантні; в) коригуючі.

Якщо проаналізувати наявні в навчальній та науковій літературі визначення підсудності, можна одразу ж відмітити таку рису – завжди йдеться про підсудність кримінальних справ суду по першій інстанції. Однак, місцеві суди, поряд з розглядом кримінальних справ по першій інстанції, уповноважені розглядати та вирішувати цілу низку питань,

пов'язаних виконанням вироку, ухвали, постанови суду (розділ п'ятий КПК). Відповідно, приписами цілого ряду статей КПК (ст. ст. 404, 407, 408-1, 409, 410, 410-1 та ін.) визначаються суди, які повинні розглядати та вирішувати згадані вище питання. Більше того, після змін КПК у 2001 році ("мала судова реформа"), суд став активним учасником кримінально-процесуальних відносин на стадії досудового розслідування (дізнання та досудового слідства) і, цілком закономірно постало питання щодо визначення, які саме суди повинні розглядати відповідні подання та скарги. Якщо вести мову про оскарження постанов про порушення кримінальної справи, відмову в порушенні кримінальної справи, закриття кримінальної справи, то законодавець передбачив необхідні правові норми, якими визначено відповідні суди, уповноважені розглядати такі скарги (ст.ст. 236-1, 236-5, 236-7 КПК). Разом з тим, нормативне регулювання процедури обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту (ст. 165-2 КПК) зумовило потребу застосування закону по аналогії. А саме, Пленум Верховного Суду України роз'яснює, що "Відповідно до ст. 37 КПК подання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту повинно розглядатися тим місцевим судом, у районі діяльності якого вчинено злочин або провадиться дізнання чи досудове слідство в даній справі. Питання про передачу цього подання для розгляду в інший суд має вирішуватися за правилами, встановленими статтями 38, 39, частинами 2 і 3 ст. 40 та ст. 41 КПК".

Таким чином, маємо детально регламентовану систему правил вирішення питань про підсудність кримінальних справ судам по першій інстанції, та не зовсім досконалу систему правових норм, яким визначаються суди, уповноважені вирішувати питання судового контролю в стадіях досудового розслідування та виконання вироку. Недостатність правового регулювання вбачається нами у фактичній відсутності правил, за якими повинні вирішуватися спірні питання визначення конкретного суду, уповноваженого розглядати згадані питання, а також проблеми передачі справ з одного суду до іншого.

Вбачається два основних шляхи вирішення такого питання: а) перегляд змісту та обсягу існуючого поняття підсудності; б) запровадження нового поняття, яке б охоплювало названі вище питання. Вважаємо, що кращим є саме перший шлях, яким полягає у включенні до поняття підсудності поряд з визначення суду, уповноваженого розглядати справи по першій інстанції, визначення суду уповноваженого розглядати і вирішуватися скарги та подання суб'єктів процесу в порядку судового контролю та виконання вироку. Такий підхід вже частково втілений в чинному законодавстві та практиці, достатньо згадати ч. 1 ст. 236-7 КПК, яка передбачає, що "Постанова органу дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи щодо конкретної особи чи за фактом

вчинення злочину може бути оскаржена до місцевого суду за місцем розташування органу або роботи посадової особи, яка винесла постанову, з дотриманням правил підсудності" (курсив наш – І. А.), а також наведену вище постанову Пленуму Верховного Суду України від 25 квітня 2003 року № 4.

Вважаємо, що існуюче поняття підсудності в науці кримінального процесу потребує уточнення, а саме – розширення його змісту та обсягу за рахунок включення питань, які виникають при визначенні уповноваженого суду щодо здійснення судового контролю в досудових стадіях та стадії виконання вироку, а також передачі таких проваджень з одного суду до іншого. Це, у свою чергу, може послугувати дослідженню проблематики усунення прогалин чинного кримінально-процесуального законодавства на основі ширшого використання досягнень науковців у сфері дослідження правовідносин.

ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ (ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ)

Головка Тетяна Миколаївна

аспірантка Інституту держави і права ім. В.М. Корецького, відділ проблем кримінального права, кримінології та судоустрою

Для сучасної правової системи України, що перебуває в стані реформування, актуальною є проблема пошуку нових концептуальних підходів щодо застосування покарання у виді позбавлення волі до жінок та чоловіків з позиції гендерної рівності, усунення відповідних прогалин та колізій в українському кримінально-виконавчому законодавстві.

В якості інструментарію для гендерного дослідження в цій галузі права, може бути методологія, запропонована О.М. Костенком. Ця методологія базується на використанні принципу соціального натуралізму, який може бути реалізований у гендерних дослідженнях у вигляді поєднання принципів гендерної рівності та гендерної адекватності. На думку О.М. Костенка, «формула» гендерної методології, заснованої на принципі соціального натуралізму, має бути така: «Рівність через адекватність» [1].

Аналізуючи гендерні аспекти відбування покарання у виді позбавлення волі, звернемо увагу на норму Кримінально-виконавчого кодексу України, за якою окремо тримаються чоловіки, вперше засуджені до позбавлення волі за злочини, вчинені з необережності (ст. 92). По суті це робиться для того, щоб виключити спілкування цих осіб з рецидивістами та іншими, більш небезпечними злочинцями. Оскільки

небезпека особи злочинців, які вчиняють необережні злочини, значно менша, аніж злочинців, які вчиняють умисні злочини, навіть вперше.

На нашу думку, не вбачається жодних підстав для розділення осіб за статевою ознакою в даному випадку. Необхідність та доцільність у роздільному триманні осіб, вперше засуджених до позбавлення волі за злочини, вчинені з необережності стосується як чоловіків, так і жінок у повній мірі для того, щоб виключити подальшу криміналізацію особи, внаслідок спілкування з іншими засудженими. Тому формулювання ч.4 ст. 92 КВК є недосконалим, на нашу думку. Виходячи з цього, пропонується викласти її в такій редакції: «Окремо тримаються особи, вперше засуджені до позбавлення волі за злочини, вчинені з необережності».

Видається дещо сумнівною, та, з точки зору гендерної рівності, викликає деякі питання норма КВК України, за якою до засуджених жінок не застосовується гамівна сорочка (ч.3 ст. 106). В цій же статті КВК забороняється застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і зброю до жінок з явними ознаками вагітності, що є зрозумілим, адекватним і не викликає жодних суперечок чи зауважень. А от щодо незастосування до жінок гамівної сорочки, з точки зору гендерної рівності та гендерної адекватності, ця норма видається такою, яка не відповідає зазначеним принципам. Погоджуємося з думкою О.М. Костенка: «Чи не є це положення проявом показного гуманізму у ставленні до жінок, що насправді спричиняє лише порушення гендерної рівності? Уявляється, що такий прояв гендерної адекватності не може бути виправданим, бо нічого, крім порушення гендерної рівності, не дає для забезпечення гендерних прав» [2].

Особливо виразно проблема гендерної рівності постає при аналізі видів кримінально-виконавчих установ, в які направляються чоловіки та жінки для відбування покарання у виді позбавлення волі. Так Кримінально-виконавчим кодексом передбачені різні умови для відбування покарання в залежності від статі засудженої особи. При аналізі відповідних норм кодексу стає очевидним, що для жінок передбачені кращі умови ніж для чоловіків, тобто наявне існування привілеїв за ознакою статі, яке необґрунтовано створює гендерну асиметрію. Адже при вчиненні, наприклад, тяжкого злочину чоловіком та жінкою, та при призначенні однакового покарання у виді позбавлення волі, відбувати його вони будуть у виправних колоніях різного рівня безпеки. Хоча, навіть саме формулювання «виправні колонії з відповідним рівнем безпеки» передбачає певний рівень суспільної небезпечності засудженої особи, виходячи з тяжкості вчиненого нею злочину. А визначення небезпечності особи за статтю, на нашу думку, повністю суперечить принципу гендерної рівності та гендерної адекватності і, на наш погляд, є неправильним.

Вважаємо, що потрібно виправити цю нерівність шляхом обрання виду виправної колонії в залежності від суспільної небезпечності засудженої особи і від тяжкості вчиненого нею злочину.

Ще одне положення, що порушує гендерну рівність, передбачає різні норми жилої площі для засуджених чоловіків та жінок. Зокрема, у ст. 115 КВК зазначається, що на одного засудженого у виправних колоніях не може бути меншою трьох квадратних метрів, а у виховних колоніях і у виправних колоніях, призначених для тримання жінок, -- чотирьох квадратних метрів. На наш погляд, таке положення також не сприяє забезпеченню рівних прав громадян.

Досить спірним є також доцільність встановлення різних строків, залежно від статі, такого заходу стягнення як поміщення у дисциплінарний ізолятор (ст.132 КВК). Для чоловіків встановлений строк до п'ятнадцяти діб, а для жінок – до десяти. Вважаємо, тут, як і у випадку з видами виправних установ, необхідно виходити не зі статі засудженого, а з його індивідуальних особливостей в кожному конкретному випадку. Зокрема, хіба не може бути такого, що конкретна жінка є більш витривалою ніж якийсь конкретний чоловік? Пропонується обрати лише один максимальний строк і встановити його для всіх засуджених, оскільки не вбачається підстав для такого розділення.

Підсумовуючи викладене, можна зробити наступний висновок. Деякі, визначені нами, положення чинного КВК щодо відбування покарання у виді позбавлення волі не відповідають принципу гендерної рівності та гендерної адекватності і тому потребують змін, оскільки не є доцільними та такими, що сприяють досягненню мети покарання.

Література:

1. Котюк І.І., Костенко О.М. Кримінальне, кримінально-процесуальне та кримінально-виконавче право України: гендерна експертиза / І.І. Котюк, О.М. Костенко. – К.: Логос, 2004. – С.112-113.
2. Там само. С. 118-119.

ПРОЦЕСУАЛЬНА КОМПЕТЕНЦІЯ ЕКСПЕРТА ПРИ ВСТАНОВЛЕННІ НИМ ОБСТАВИН, ЩО СПРИЯЛИ СКОЄННЮ ЗЛОЧИНУ

Гуріна Дарія Петрівна

*ад'юнкт Донецького юридичного інституту Луганського державного
університету МВС України*

Останнім часом важливого значення набуває питання про процесуальну компетенцію експерта. В теорії і практиці до нашого часу відсутня однастайність в тлумаченні і застосуванні правила про межі компетенції експерта при встановленні ним обставин, що сприяли скоєнню злочину.

Питання експертної профілактики досліджувалися такими науковцями-криміналістами України та країн СНД як І.А. Алієв, Р.С. Белкін, Ф.Є. Давудов, В.Ф. Колмаков, Ю.Г. Корухов, Ю.К. Орлов, Б.І. Пінхасов, І.Я. Фрідман, А.Р. Шляхов та ін. Однак варто зазначити, що проблеми процесуальної компетенції експерта при встановленні ним обставин профілактичного характеру, до останнього часу не вирішені.

В юридичній літературі вказується на те, що експерти часто виявляють такі обставини, для виявлення яких в одних випадках зовсім не були потрібні спеціальні знання, а в інших – були потрібні, але не ті, які мав експерт. Науковці звертають увагу, що експерти намагаються виявити весь комплекс обставин, що сприяли скоєнню злочину, використовуючи матеріали кримінальних справ, що не стосуються предмету експертизи. Експерти порушують межі компетенції при розробці експертних рекомендацій, тому що ці рекомендації дуже часто не спираються на проведенні дослідження та спеціальні знання, що має експерт, ґрунтуються на матеріалах справи, що не стосуються предмету експертизи, містять у собі вказівку на вторгнення в оперативну та господарчу діяльність підприємства [1, с.37].

У науковій літературі існують дві протилежні точки зору щодо проблеми меж компетенції експертів в профілактиці злочинів та інших правопорушень. Прихильники першої вважають, що в наш час має місце тенденція обмеженого тлумачення компетенції експерта. Наводиться приклад, що окремі експерти-почеркознавці відмовляються фіксувати криміногенні фактори, для встановлення яких необхідно використовувати не тільки почеркознавчі знання, але й деякі елементарні знання про правила оформлення окремих категорій документів. Ці знання не відносяться до почеркознавчих, але неможна погодитися з тим, що це виходить за межі компетенції експерта, тому що більшість досвідчених спеціалістів мають знання у суміжних областях і повинні використовувати

їх для встановлення криміногенних факторів. В необхідних випадках ці знання можуть бути отримані за допомогою консультації або вивчення нормативного акту чи необхідної літератури [2, с.28]. Ці дослідники вважають, що при вирішенні питань профілактичного характеру експерт не повинен обмежуватися рамками спеціальних знань. Він повинен звернути увагу компетентних органів на обставини, що сприяли скоєнню злочинів, навіть якщо вони формально виходять за межі його спеціалізації. Так, експерт-почеркознавець, що досліджує підпис у документі, має право вказати на такі порушення, як відсутність необхідних реквізитів, наявність виправлень у документі та ін. [3, с.92].

Окремі автори вважають, що особливістю профілактичних заходів експерта є те, що вони потребують не тільки спеціальних власно експертних знань, але й знань, отриманих із юридичних наук – кримінології, кримінального права, технічних дисциплін, знань специфіки роботи в тій чи іншій області народного господарства, а також важливе значення має іноді життєвий досвід експерта [4, с.76-77].

Підтримуємо іншу точку зору ряду авторів [5, 6, 7], які вважають, що конкретні запропоновані експертом свідчення профілактичного характеру тільки тоді мають значення, коли вони ґрунтуються на спеціальних знаннях експерта. Співробітники експертних установ мають право в профілактичних цілях використовувати тільки свої спеціальні знання, що отримані в процесі професійної (за дипломом про освіту) і спеціально-експертної (за свідоцтвом про право на проведення експертиз конкретного виду) підготовки. Цінність участі співробітників експертних установ у попередженні злочинів зумовлено тим, що вони знають і можуть сказати як спеціалісти окремої галузі науки і техніки, а не тим, що вони знають взагалі чи можуть робити висновки з фактів, які входять у склад їх повсякденної свідомості [5, с.36-37].

Таким чином, експерт не виходить за межі своїх повноважень тільки якщо: вказує тільки ті обставини, що сприяли скоєнню злочину, для встановлення яких необхідні його спеціальні знання; пропонує тільки такі заходи усунення обставин, що сприяли злочину, які випливають з даних проведеного дослідження та спеціальних знань; встановлює причини та умови, що сприяли скоєнню конкретних дій, не вирішуючи питання про те, чи є в цих діях склад злочину; встановлює обставини профілактичного характеру та розробляє заходи щодо їх усунення, ґрунтуючись лише на тих матеріалах справи, які стосуються предмету експертизи [1, с.33-34].

Ми вважаємо, що експерт не має права виявляти обставини, що не ґрунтуються на його спеціальних знаннях. Для виявлення таких обставин він повинен повідомити керівника судово-експертного закладу з метою вирішення питання про залучення до проведення експертизи співробітника іншої спеціальності.

Таким чином, ми вважаємо, що питання процесуальної компетенції експерта при встановленні ним обставин, що сприяли скоєнню злочинів, потребує подальшої розробки та удосконалення законодавчої регламентації.

Література:

1. Предупреждение преступлений и судебная экспертиза. - М.: «Юридическая литература», 1968. – 192 с.
2. Фридман И.Я. Комплексные экспертные исследования в целях профилактики правонарушений / И.Я. Фридман // Криминалистика и судебная экспертиза.– К., 1980. - № 20. – С. 25 – 30.
3. Атаходжаев С.А. Некоторые вопросы экспертной профилактики: материалы Всесоюзной науч.-практич. конф. [«Правовые, организационные и методические проблемы профилактической деятельности учреждений судебной экспертизы»], (Баку, 9-10 октября 1986 г.) / С.А. Атаходжаев. – Баку, 1986. – С. 91 -93.
4. Хмелева А.В. Этико–психологические аспекты профилактической деятельности эксперта: материалы Всесоюзной науч.-практич. конф. [«Правовые, организационные и методические проблемы профилактической деятельности учреждений судебной экспертизы»], (Баку, 9-10 октября 1986г.) / А.В. Хмелева. – Баку, 1986. – С. 76 - 78.
5. Берлянд Г.С. Вопросы компетенции эксперта в предупреждении преступлений: материалы Всесоюзного науч.-практич. семинара [«Пути совершенствования методики и организации профилактической деятельности экспертных учреждений»], (Киев, 27-29 апреля 1976г.) / Г.С. Берлянд– М., 1978. – С. 35 – 37.
6. Давудов Ф.Э., Шляхов А.Р. Актуальные проблемы теории и практики экспертно - профилактической деятельности учреждений судебной экспертизы системы Министерства юстиции / Ф.Э. Давудов, А.Р. Шляхов // Вопросы судебной экспертизы. - Баку, 1973. - № 16. – С. 5 - 10.
7. Корухов Ю.Г. Нормативное регулирование экспертно-профилактической деятельности: материалы Всесоюзной науч.-практич. конф. [«Правовые, организационные и методические проблемы профилактической деятельности учреждений судебной экспертизы»], (Баку, 9-10 октября 1986 г.) / Ю.Г. Корухов. – Баку, 1986. – С. 12-15.

ЯКІСТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ ТА ПОВНА СТАТИСТИКА ЯК УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Демидова Людмила Миколаївна

*доцент, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права
Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*

1. Вражає глибина приписів, що містяться у Загальній декларації прав людини, яка прийнята і проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року. Вони не тільки не втратили свою актуальність для сучасного світу, а і мають ще більшу потребу у їх застосуванні. Це стосується і ст. 17, де закріплюється право кожної людини володіти майном як одноособо, так і разом з іншими. Ніхто, як вказується в декларації, не може бути безпідставно позбавлений свого майна.

Майнові права людини характеризуються сукупністю її прав на майно (річ), достатніх для того, щоб інші особи на законній підставі вважали, що дана річ йому належить. Дане право людини потребує надійної охорони, в тому числі і кримінально-правової.

В теорії кримінального права посягання на майнові права людини, в першу чергу, пов'язують із злочинами проти власності. До того ж, до злочинних посягань на майнові права слід віднести не тільки злочини проти власності, але й інші посягання на суспільні відносини власності та, пов'язані з ними інші економічні відносини власності, зокрема, злочини проти особистих майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності та інші. Характерною ознакою таких злочинів є те, що предметом злочину, а також предметом суспільних відносин та предметом злочинного посягання, є майно або майнові права.

2. Кожного року в Україні реєструється таких злочинів більше ніж інших видів злочинів. Так в 2007 році всього було зареєстровано 401 тисяча 293 злочинів, з них тільки злочинів проти власності – 187 тисяча 768, тобто приблизно 46 %. А якщо до них приєднати інші злочини, які спричиняють шкоду майновим правам, то їх більше ніж половина від усіх злочинів, що зареєстровані.

Серед злочинів проти власності найбільшу розповсюдженість мають крадіжки: в 2007 році їх було зареєстровано 114 тисяч 665, що складає більше ніж 60 % від зареєстрованих злочинів проти власності та понад 25 % від усіх зареєстрованих злочинів. Фактично кожний 2-й злочин посягає на право власності інших, кожний 4-й злочин – це таємне заволодіння чужим майном (крадіжка). І такі цифри щороку не зменшуються. Таким чином, проблема захисту майнових прав людини існує і вона продиктована (щорічно ускладненою) оперативною обстановкою в даній

сфері боротьби зі злочинністю. Крім того, якщо проаналізувати стан розкриття цих злочинів та взяти до уваги, який відсоток поновлення порушеного права потерпілого, то зрозуміло, що фактично не якого надійного захисту майнових прав людини в нашій країні не існує.

Необхідність захисту майнових прав обумовлена, по-перше, появою такого виду макрофактору соціального розвитку, який загрожує безпеці людини, суспільству та державі. По-друге, власність, а тому і майнові права, як це впливає з Конституції України, є недоторканими, тому об'єктивно потребують першочерговості боротьби з ними. По-третє, існує соціальна потреба удосконалення кримінального-правових засобів боротьби з злочинами проти майнових прав людини. Четверте, стало вочевидь, що сучасні масштаби цього виду злочинів та наявність фінансової кризи, яка також впливає на криміногенну ситуацію в країні, детермінують створення державної системи аналізу та прогнозу в даній сфері.

3. Проблемами є:

- відсутність системи обліку розмірів заподіяної злочинами майнової шкоди та даних про поновлення цих прав. Зростання майнових злочинів та відсутність інформації щодо поновлення порушених прав не дозволяє мати повне уявлення про масштаби порушень, своєчасно приймати заходи запобігання цим злочинам;

- встановлення тотожності між фактично заподіяною злочинном шкодою майновим правам людини і розміром шкоди, яка повинна бути відшкодована суб'єктом злочину;

- своєчасне, повне встановлення розміру заподіяної шкоди майновим правам потерпілого і прийняття заходів органами досудового слідства, судом для повного поновлення втрачених або зменшених майнових прав. Щодо поновлення майнових прав повних даних не мають ні правоохоронні, ні судові органи;

- відсутність на практиці механізму відшкодування шкоди державою у випадку, якщо суб'єкт злочину не має можливості поновити майнові права потерпілого;

- певне протиріччя, яке існує в кримінальному законі, між розміром заподіяної шкоди та розміром штрафу у зв'язку з різними формулами їх визначення;

- визнання і в літературі, і в державних інстанціях недосконалості конструкцій складів злочинів із-за використання такої розрахункової одиниці як неоподатковуваний мінімум доходів громадян, який особливо викликає труднощі при розслідуванні тривалих або продовжуваних злочинів, при наявності множинності майнових злочинів тощо.

4. Доброю ознакою сьогодення є те, що в суспільстві звертається увага на головну ознаку демократичної, соціальної, правової держави -

права людини, як основу для реформування законодавства та удосконалення правозастосовчої діяльності. При цьому для розвитку кримінального законодавства важливим є поєднання двох стратегічних напрямків щодо додержання та захисту прав людини: продовження гуманізації кримінальної відповідальності та створення системи надійного захисту прав потерпілого.

При удосконаленні кримінального законодавства та його застосуванні необхідно дотримуватися вимог ст. 6 Декларації ООН від 29 листопада 1985 року. Як вказано в Декларації, слід сприяти тому, щоб судові та адміністративні процедури більше відповідали потребам потерпілого. Тобто захист потерпілого, поновлення його прав, які були порушені злочином, повинен бути першочерговим завданням правоохоронних, судових органів.

5. Одними з головних шляхів вирішення існуючих проблем щодо захисту майнових прав людини кримінально-правовими засобами є:

- створення умов державними органами влади для розв'язання цих проблем і виконання конституційної вимоги щодо непорушності прав власності в Україні. Політична воля у будь-якій державі, зокрема, Україні, «грає» визначальну роль у цих питаннях;

- формування свідомості громадян, всього суспільства таким чином, щоб кожний громадянин України знав свої законні права та способи їх захисту й з повагою відносився до законних права інших;

- підвищення якості кримінального законодавства щодо захисту майнових прав людини, в першу чергу, малозабезпечених громадян: не допущення гуманізації кримінальної відповідальності суб'єктів злочину без удосконалення системи захисту прав потерпілих; розробка концептуальних підходів до дотримання принципів законності та справедливості у кримінальному законодавстві щодо винних у вчиненні злочину і потерпілих; підготовка до переходу у кримінальному законі до абсолютних, конкретних цифр заподіяної майнової шкоди як суспільно небезпечного наслідку злочинного діяння, що визнається законодавцем як обов'язкова ознака складу злочину; вирішення проблеми щодо розміру штрафу;

- створення відкритої для суспільства державної статистичної системи обліку, аналізу та прогнозу майнових правопорушень (зі стадії слідства до повного поновлення порушених майнових прав).

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СУДОМ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ ДО НЕОСУДНИХ ТА ОБМЕЖЕНО ОСУДНИХ ОСІБ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Дердюк Богдан Миколайович

*аспірант Прикарпатського національного університету імені Василя
Стефаника*

Законодавство більшості іноземних держав передбачає звільнення від покарання осіб, які вчинили злочин у стані неосудності, і застосовує до них заходи безпеки, що зводяться до примусового лікування у відповідних медичних закладах. Як зазначає Н.В. Щедрін, інститут заходів безпеки на сьогоднішній день визнаний та закріплений усіма законодавчими системами і займає у них міцні позиції [1, с. 24].

Порівнюючи кримінальні та кримінально-процесуальні норми вітчизняного законодавства і законодавства інших країн щодо провадження у справах неосудних та обмежено осудних осіб, можна встановити деякі загальні правові аспекти. Так, наприклад, метою заходів, що застосовуються до душевнохворих осіб є забезпечення безпеки суспільства від протиправних діянь, які вчиняють дані особи, а також їхнє лікування.

Проте за законодавством Данії психічна хвороба ще не є підставою, яка звільняє особу від відповідальності. У судовому порядку потрібно встановити, що така особа внаслідок психічної хвороби є неосудною, однак що саме слід розуміти під неосудністю закон не вказує. Тому суди під час розгляду таких справ можуть винести рішення про осудність особи (незважаючи на те, що у справі є висновок лікарів-психіатрів про наявність психічної хвороби) зазначаючи у ньому, що причинний зв'язок між хворобою і діями не дає підстав виключати осудність особи.

Відповідно до кримінального законодавства Великобританії, до осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння і визнані неосудними за правилами Макнатена, рішенням суду застосовуються заходи безпеки, які зводяться до інтернування таких осіб у спеціалізовані психіатричні заклади. Варто підкреслити, що направлення особи у такий медичний заклад може бути прийняте як до відкриття основного судового провадження – рішенням присяжних засідателів про неможливість особи брати участь у процесі, якщо цьому перешкоджає її стан здоров'я, – так і під час судового провадження на підставі судового рішення “невинуватий через неосудність” [2, с. 80].

Згідно з кримінально-процесуальним законодавством Польщі суд може застосувати заходи безпеки до неосудних осіб поміщуючи їх у

відповідний медичний заклад закритого типу, коли потрібно попередити вчинення особою нового суспільно небезпечного діяння, яке пов'язане з її психічним захворюванням або розумовою відсталістю. Однак особа поміщується у відповідний психіатричний заклад, якщо вона, знаходячись у стані неосудності вчинила, суспільно небезпечне діяння, що становить значну суспільну небезпеку, та якщо є велика ймовірність вчинення нею нового протиправного діяння [3, с. 275–276].

Особливістю заходів безпеки, які застосовуються до психічнохворих осіб у США є те, що вони по-різному закріплені в законодавстві кожного штату. Наприклад згідно з законодавством штату Меріленд такі заходи мають назву “ізоляція дефектних правопорушників”. Як правило, кримінальні кодекси штатів не містять норм, які регулюють даний правовий інститут. Його практичне застосування здійснюється за допомогою прийнятих законів, які визначають становище психічнохворих осіб. Законодавством згаданого штату встановлено, що “дефектним правопорушником” вважається особа, яка своєю антисоціальною та протиправною поведінкою підтверджує схильність до вчинення кримінально караних діянь, а також особа, у якої встановлено розумові відхилення або емоційну неврівноваженість, оскільки це свідчить про реальну загрозу для суспільства та необхідність ізоляції психічнохворого до відповідної установи [4, с. 196].

У законодавстві Китайської Народної Республіки відсутні примусові заходи, які застосовуються до психічнохворих осіб, що вчинили злочини. Проте законодавець зобов'язує членів сім'ї та опікунів психічнохворої особи здійснювати контроль за діяльністю таких осіб та забезпечити їхнє лікування.

У кримінальному законодавстві Японії примусові заходи щодо психічнохворих осіб непередбачені, але в законі Японії “Про психіатричну допомогу і благоустрій психічнохворих осіб”, прийнятому ще в 1950 році, закріплено право адміністративних органів направляти останніх у відповідні лікувальні заклади. Однак таке направлення може мати місце лише після встановлення наявності реальної небезпеки, що полягає у можливості завдання психічнохворою особою шкоди як собі (заподіяння тілесних ушкоджень), так і оточуючим [5, с. 503].

Таким чином, проведений аналіз дозволяє зробити висновок про те, що кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство перерахованих вище країн, незважаючи на відмінності у процедурі застосування судом примусових заходів медичного характеру (заходів безпеки), містить правові норми, які звільняють психічнохворих осіб від відповідальності за вчинений злочин, забезпечують їх ізоляцію від суспільства та покладають піклування про них на відповідні державні установи.

Література:

1. Щедрин Н.В. Введение в правовую теорию мер безопасности: Монография / Краснояр. гос. ун-т, 1999. – 180 с.
2. Полянский Н.Н. Уголовное право и уголовный суд Англии. М.: Юрид. лит-ра, 1969. – 480 с.
3. Малиновский, А.А. Сравнительное правоведение в сфере уголовного права. – М.: Международные отношения, 2002. – 376 с.
4. Нерсесян А.А. Вопросы наказуемости в уголовном праве ФРГ и США. – М.: Наука, 1992. – 244 с.
5. Уголовное право зарубежных стран. Общая часть / Под ред. И.Д.Козочкина. – М.: Институт международного права и экономики имени А.С.Грибоедова, 2001. – 576 с.

ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 150 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ „ЕКСПЛУАТАЦІЯ ДІТЕЙ”

*Колесник Марина Олександрівна
старший викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Питання про місце, значення предмету злочину, його види є досить дискусійним у науці кримінального права. „Одні автори вважають, що предмет – це стороннє об’єкту злочину правове явище, яке не знаходиться з ним (об’єктом) в органічному зв’язку. Інші, навпаки, не вбачають будь-якої відмінності між ними і роблять висновок про тотожність цих понять” [13, с. 34].

Проблемі предмета злочину в теорії кримінального права приділено чимало уваги вітчизняними науковцями Я.М. Брайнїним, В.К. Глістїним, М.Й. Коржанським, В.М. Кудрявцевим, Є.В. Лащуком, Б.С. Нікіфоровим, Г.П. Новосьоловим, В.Я. Тацієм, А.М. Трайнїним та іншими, і це зрозуміло, адже без встановлення предмета злочину в багатьох випадках неможлива конкретизація об’єкта злочину та інших елементів складу злочину, тобто ускладнюється сам процес кваліфікації.

Кримінально-правова наука не виробила одностайного підходу щодо визначення поняття „предмет злочину” та місця предмета злочину в системі складу злочину. Більшість науковців розглядають предмет злочину як матеріальну річ, об’єкт матеріального світу, через який і впливаючи на який, спричиняється шкода об’єкту кримінально-правової охорони [14, с. 178-179].

В останній час з'явилися нові погляди, згідно з якими поряд із речами матеріального світу предметом злочину необхідно вважати й інші матеріальні утворення [1, с. 8].

Предмет злочину одні науковці розглядають як складову частину об'єкта злочину, при цьому не включаючи певної самостійності предмета злочину, що може виражатися навіть у взаємозв'язку предмета з об'єктивною стороною складу злочину [12, с. 130; 7, с. 147]. Інші дотримуються точки зору, яка полягає у тому, що предмет злочину є самостійною факультативною ознакою загального складу злочину й існує поряд з об'єктом злочину. У тих випадках, коли законодавець вказує на предмет злочину в диспозиції статті, він стає обов'язковою ознакою складу злочину [13, с. 49; 8, с. 93].

До предмета злочину відносять не лише матеріальні речі, а й людину [7, с.125; 10, с. 56; 2, с. 84].

Ст. 150 Кримінального кодексу України встановлює відповідальність за експлуатацію дітей [9]. Специфічним предметом злочину, передбаченого даною статтею, є дитина.

Предмету злочину як кримінально-правовому поняттю притаманні соціальна, фізична і юридична ознаки [11, с. 61].

Фізична ознака предмета злочину виявляється у тому, що предмет завжди наділений якісними та кількісними властивостями. Згідно зі ст. 1 Конвенції про права дитини „дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосованим до даної особи, вона не досягає повноліття раніше” [6]. Таке ж визначення поняття дитини продубльовано і у ст. 1 Закону України „Про охорону дитинства”: дитина – особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше [3].

Дитина (як людина) є біологічною істотою, до властивостей якої фахівці відносять нормальну роботу внутрішніх органів, високий ступінь розвитку головного мозку, членороздільну вимову, а також здатність працювати як запоруку нормального функціонування всього організму.

Законодавець при конструюванні норми, передбаченої ст. 150 КК, виділив таку властивість дитини (предмета злочину) як обов'язкову для даного складу злочину: вік, з якого законодавством дозволяється працевлаштування.

Згідно зі ст. 188 Кодексу законів про працю України [4], за загальним правилом, на роботу приймаються особи віком не молодше 16 років. За згодою одного з батьків або особи, що його замінює, на роботу можуть прийматись особи, що не досягли 15-ти років. Крім того, з метою підготовки молоді до продуктивної праці допускається прийняття на роботу учнів загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних та середніх спеціальних навчальних закладів для виконання легкої роботи, яка не

спричинює шкоди здоров'ю і не порушує процес навчання, у вільний від навчання час – з 14-ти років (безумовно, також за згодою одного з батьків або особи, яка їх замінює).

Дитина є соціальною істотою, тому що включена у систему відносин між людьми, сама є носієм цих відносин.

Є.В. Лашук виділяє низку критеріїв, що визначають юридичну ознаку предмета злочину [11, с. 62]. Враховуючи ці критерії, можна виділити наступні юридичні ознаки предмета злочину, передбаченого ст. 150 КК:

1) шляхом злочинного діяння (експлуатації – використання праці) здійснюється безпосередній вплив на дитину. Отже, предмет злочину завжди пов'язаний з об'єктивною стороною;

2) предмет злочину за ст. 150 КК – дитина – підпорядкований об'єкту експлуатації дітей, яким є нормальний фізичний, моральний і розумовий розвиток неповнолітніх [5, с. 109-114];

3) дитина як предмет експлуатації дітей безпосередньо пов'язана з бажанням суб'єкта певним чином вплинути на неї, а саме, використати її працю. Про таке бажання свідчить зазначена в законі мета даного злочину – отримання прибутку [9];

4) дитина як предмет злочину чітко визначена в законі (у диспозиції кримінально-правової норми за ч. 1 ст. 150 КК), тому виступає обов'язковою ознакою даного складу злочину.

Таким чином, предметом злочину, передбаченого ст. 150 КК, є дитина, яка характеризується недосягненням віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування, через яку і впливаючи на яку (шляхом використання її праці) спричиняється шкода об'єкту кримінально-правової охорони. Предмет злочину – дитина – є обов'язковою ознакою складу злочину „експлуатація дітей”. Крім того, предмет злочину необхідно відрізнити від потерпілого як фігури у кримінальному процесі, що може стати темою подальших наукових розробок.

Література:

1. Азаров Д.С. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері комп'ютерної інформації. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – К., 2003. – 18 с.
2. Гаухман Л.Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика. – М.: АО „Центр ЮрИнфоР”, 2001. – 316 с.
3. Закон України „Про охорону дитинства” від 26 квітня 2001 р. // ВВР України. – 2001. – № 30. – С. 142.
4. Кодекс Законів про працю України від 10 грудня 1971 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – Додаток до № 50. – С. 375.

5. Колесник М.О. Об'єкт злочину, передбаченого ст. 150 Кримінального кодексу України „Експлуатація дітей” // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених. – Сімферополь. – 2005. – Вип. 7. – С. 109-114.
6. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р. // Інформ. зб. Мін-ва освіти України. – 1995. – № 9. – С. 3-25.
7. Коржанський М.Й. Предмет і об'єкт злочину: Монографія. – Д.: Юрид. акад. Мін-ва внутр. справ; Ліра ЛТД, 2005. – 252 с.
8. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / За ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Київ-Харків: Юрінком Інтер-Право, 2002 – 416 с.
9. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // ВВР України – 2001 – № 25-26. – С. 131.
10. Кудрявцев В.Н. К вопросу о соотношении предмета и объекта преступления // Советское государство и право. – 1951. – № 8. – С. 51-60.
11. Лащук Є.В. Предмет злочину в кримінальному праві України. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2005. – 262 с.
12. Никифоров Б.С. Объект преступления по советскому уголовному праву. – М.: Госюриздат, 1960. – 232 с.
13. Тацій В.Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. – Х.: Выща шк. Изд-во при ХГУ, 1988. – 198 с. (монографія).
14. Трайнин А.Н. Общее учение о составе преступления. – М.: Госюриздат, 1957. – 363 с.

ТИПОВІ ПОМИЛКИ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЕКСПЕРТИЗ

*Копильченко Тетяна Юріївна
старший лейтенант міліції, викладач кафедри судових експертиз
Донецького юридичного інституту Луганського державного
університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*

Питання про експертні помилки не нове для науковців та практичних співробітників експертних підрозділів але актуальне до сих пір.

Аналіз експертної практики свідчить про те, що помилки як негативне явище в експертній діяльності все ж зустрічаються і досить часто. Не потрібно пояснювати, які можуть настати негативні наслідки у

разі їх припущення (помилковий висновок експерта може привести до слідчої помилки і, навіть, судової помилки, що може негативно вплинути на життя людини, яке є найвищою цінністю). З метою усунення експертних помилок та їх профілактики, необхідно виявити типові із них, проаналізувати природу їх появи, щоб більше не допускати їх появи. Найпоширенішими серед них є:

у тексті висновку неправильно вазуються дата надходження матеріалів, дата винесення ухвали, номер справи, найменування документа, проведення експертизи і т.д., що є підставою їх проведення (операційна),

неточне формулювання питання або прояв ініціативи без згоди слідчого, призводить до необгрунтованого виходу за межі поставленого завдання або своєї компетенції (процесуальна),

у тексті висновку невірно вказуються реквізити досліджуваного документа (операційна),

не перевіряються достовірність зразків, їх кількість, не оцінюється якість цих зразків з погляду їх зіставленості з досліджуваним об'єктом по загальних, окремих ознаках, транскрипції, умовам виконання тощо, не з'ясовується причина відсутності вільних зразків – для почеркознавчої експертизи (операційні або гносеологічні),

недостатньо точно досліджуються і описуються ознаки - розмір, розгін, нахил, зв'язність, не досліджуються ознаки просторової орієнтації рухів – для почеркознавчої експертизи (операційна),

не дотримуються умови застосування методик, проводяться неточні вимірювання, помилково підраховуються значення і інші параметри (операційна),

неправильна оцінка в єдиній системі істотності збігів і характері відмінностей.

не наводяться результати дослідження по одному з питань,

спрощується, значно скорочується опис дослідження,

вказуються неповні або неточні реквізити досліджуваних документів (процесуальна),

висловлюються відповіді не на всі поставлені питання (експерт пропустив дослідження одного з об'єктів- особливо в багатооб'єктних).

У своїх дослідженнях А.Б. Марченко вдалось виявити та сформулювати типові помилки, які допускаються слідчими при підготовці та призначенні судових експертиз, і які тягнуть за собою настання експертних помилок, а також вибудувати їх в ієрархічному порядку за кількістю допущень [5]. А саме:

Невірно сформульовані питання перед експертом (73,2% опитаних експертів-криміналістів).

Не поставлені всі необхідні питання (45,4%).

Формулювання питань, які не відносяться до компетенції експерта (42,6%).

Недостатня кількість зразків для дослідження (36,1%).

Неякісність направлених на експертизу об'єктів дослідження (33,3%).

У постанові про призначення експертизи не відображалися обставини справи, за яких були виявлені та вилучені криміналістичні об'єкти (16,7%).

Інші: копіювання питань із довідників без оцінки необхідності в їхній постановці, професійна безграмотність, недостатній практичний досвід, низький рівень поінформованості слідчих про можливості судових експертиз (8,3%) [5, стор. 57].

Джерела:

1. Абрамова В.М. Экспертные ошибки: причины, последствия, профилактика: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Валентина Михайлівна Абрамова. – К., 2004. – 260 с.
2. Белкин Р.С., Педенчук А.К. Понятие экспертных ошибок и их классификация // Общетеоретические, правовые и организационные основы судебной экспертизы: Сб. науч. трудов. – М.: ВНИИСЭ, 1987. – С. 59-66.
3. Марченко А.Б. Слідчі помилки та шляхи їх подолання: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Артем Борисович Марченко. – Л., 2006. – 23 с.
4. Марченко А.Б. Слідчі помилки та шляхи їх подолання: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Артем Борисович Марченко. – Л., 2006. – 200 с.
5. Белкин Р.С., А.К. Педенчук. Понятие экспертных ошибок и их классификация / Рафаил Самуилович Белкин, // Общетеоретические, правовые и организационные основы судебной экспертизы: Сб. науч. трудов. – М.: ВНИИСЭ, 1987. – С. 59-66.
6. Клименко Н.И. Экспертные ошибки и их причины / Нина Ивановна Клименко // Криминалистика и судебная экспертиза. Респ. межведомственный научно-методический сборник. – К.: Вища школа, 1988. – № 37. – С. 35-38.
7. Про затвердження Настанови про діяльність експертно-криміналістичних служб МВС України”: Наказ МВС України № 682 від 30 серпня 1999 року // Відомості Верховної Ради України. – 1999.
8. «Про судову експертизу»: Закон України № 4038-ХІІ від 25.02.1994 / Відомості Верховної Ради України. // 1994. – № 28. – С. 232.

ПИТАННЯ ВІДПОВІДНОСТІ СУЧАСНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИМ НОРМАМ

Кузнецов Віталій Володимирович

доцент, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права Київського національного університету внутрішніх справ

Сучасна вітчизняна кримінально-правова політика тісно пов'язана з різними обставинами суспільного життя. Тенденції щодо вдосконалення чинного кримінального законодавства є не тільки важливими та необхідними, а й революційними [1, с.6]. Проте, все частіше, простежується безсистемність і, навіть, неврахування конституційно-правових норм.

Останнім прикладом, на нашу думку, є Закон України “Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо використання дитини для жебракування” від 15 січня 2009 р. (№ 894-VI).

Пригадаємо хронологію прийняття вказаного нормативного акту. Самий перший варіант проекту цього закону був розроблений народним депутатом України Ю.Р. Мірошніченком ще 10 січня 2007 р. (реєстр. № 2867).

У 2008 р. цей законопроект (реєстр. № 0981) з'являється з оновленим змістом. Так, поданим законопроектом (після його прийняття у першому читанні), зокрема пропонувалося доповнити Загальну частину Кримінального кодексу України (далі – КК) ст. 55-1, яка б передбачала новий вид додаткового покарання у вигляді позбавлення батьківських прав. Цікаво, що народні обранці 1 жовтня 2008 р., незважаючи на зауваження Головного науково-експертного управління Верховної Ради України (далі – ВРУ), все ж залишили такий новий вид додаткового покарання у прийнятому у 2 читанні і в цілому законопроекті. Звернемо увагу, що у вказаному законопроекті було вказано, що “цей Закон набирає чинності з 1 січня 2009 року”. Це положення запам'ятаємо, тому що воно знадобиться для пояснення окремих колізій, які виникли у подальшому з цим документом. Президент України В. Ющенко 24 жовтня 2008 р. повернув цей законопроект для повторного розгляду з логічними зауваженнями: по-перше, що Закон не передбачає жодних змін до санкцій статей Особливої частини КК, що в принципі унеможлиблює застосування позбавлення батьківських прав як додаткового виду покарання за вчинений злочин; по-друге, проект не вирішує питання щодо можливості та механізму поновлення батьківських прав, якщо їх позбавлення відбулося в порядку кримінального судочинства; по-третє, визначення позбавлення батьківських прав одним із видів покарання може, за певних

обставин, ускладнити застосування позбавлення судом батьківських прав у порядку цивільного судочинства.

Нарешті, 15 січня 2009 р. народні депутати погодившись з пропозиціями Глави держави, підтримали усі зміни до законопроекту та прийняли його в цілому. Слід відмітити такий факт, що перед результативним голосуванням, цю ситуацію із вето Президента України пояснив народний депутат України В.Р. Мойсик: “Швидше за все склалась технічна неув’язка, коли 1 жовтня ухвалювався закон, у ньому було передбачено додаткові покарання у вигляді позбавлення батьківських прав осіб, які використовують дитину для жебракування; парламент не погодився і ця норма як вид покарання у закон не потрапила, а разом з тим у переліку видів покарання, куди додали такий вид покарання як позбавлення батьківських прав, воно залишилося”.

Президент України підписав вказаний Закон України і знову виникають питання щодо легітимності прийняття та набрання чинності цього документу.

По-перше, коли 1 жовтня 2008 р., закон був підписаний Головою ВРУ і невідкладно направлений Президентові України, то відповідно до ч. 2 ст. 94 Конституції України (далі – КУ), Президент України протягом 15 днів після отримання закону повинен був або підписати його, беручи до виконання, та офіційно оприлюднити, або повернути закон зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями до ВРУ для повторного розгляду. Як було зазначено, 24 жовтня 2008 р. Глава держави наклав вето на закон. Тобто, очевидно всім, що був формально порушений строк визначений Основним Законом держави. Тому, згідно ч. 3 ст. 94 КУ, якщо Президент України протягом встановленого строку не повернув закон для повторного розгляду, закон вважається схваленим Президентом України і має бути підписаний та офіційно оприлюднений. Це конституційне правило порушується постійно і тому на нього практично не звертають увагу.

По-друге, стає сумним правилом, як вказує народний депутат України В.Р. Мойсик “технічні неув’язки”, коли закони приймаються в одній редакції, а оприлюднюються в іншій (без зауважень Президента України). Пригадаємо, подібну ситуацію навколо прийняття Закону України “Про Кабінет Міністрів України”.

По-третє, залишилися без змін вказівка, що “цей Закон набирає чинності з 1 січня 2009 року”. Пригадаємо, що коли 1 жовтня 2008 р. приймали перший раз в цілому цей закон, це положення не викликало сумнівів. Але ситуація кардинально змінилася, коли цей закон приймали вже 15 січня 2009 р. (відповідно до ч. 1 ст. 4 КК та ч. 5 ст. 94 КУ, закон набирає чинності через 10 днів після дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено законом, але не раніше від дня його

опублікування). Тому вказане положення вступає у колізію з конституційною та кримінально-правовою нормами, що є очевидним та неприпустимим. На цю чергову помилку не звернули ні самі народні обранці, ні Глава держави. Тобто, на нашу думку, закладений юридичний казус, коли Закон не оприлюднений, але він вже начебто набрав чинності. Ця помилка повинна бути негайно усунута через внесення відповідних змін до вказаного Закону України від 15 січня 2009 р. (№ 894-VI).

Такі очевидні помилки свідчать про необхідність встановлення конституційної відповідальності органів державної влади за такі “професійні” рішення, які знижують авторитет державних інституцій та стають на заваді розвитку України як правової держави.

Література:

1. Навроцький В. Кримінальний кодекс України 2001 року: підсумки та перспективи / В. Навроцький // Юридичний вісник України. - 2006. - № 17. - С. 6-7.

ВИЗНАЧЕННЯ ОЗНАК СУБ'ЄКТА ХУЛІГАНСТВА ЗА КК ПОСТРАДЯНСЬКИХ РЕСПУБЛІК

Кузнецова Лариса Олександрівна
здобувач кафедри кримінального права Київського національного
університету внутрішніх справ

Проведений аналіз ознак суб'єкта хуліганства свідчить про наявність подібних ознак за вітчизняним та зарубіжним кримінальним законодавством. На нашу думку, основна відмінність полягає у визначенні мінімального віку притягнення до кримінальної відповідальності за хуліганство.

Так, суб'єктом злочину хуліганства є фізична осудна особа, яка досяга або 14-річного віку (ч.2 та ч.3 ст. 221 КК Азербайджану; ч.2 та ч.3 ст. 257 КК Казахстану; ч.2 та ч.3 ст. 234 КК Киргизії; ч.2 та ч.3 ст. 237 КК Таджикистану; ч.2 та ч.3 ст. 277 КК Узбекистану; ст. 339 КК Білорусі; ч.2 ст. 213 КК РФ; ст. 258 КК Вірменії; ст. 239 КК Грузії; ст. 231 КК Латвії; ст. 296 КК України; ст.ст. 262, 263 Пенітенціарного кодексу Естонії) чи 16-річного віку (ст. 279 КК Туркменістану; ст. 287 КК Молдови; ст. 284 КК Литви; ч.1 ст. 221 КК Азербайджану; ч.1 ст. 257 КК Казахстану; ч.1 ст. 234 КК Киргизії; ч.1 ст. 213 КК РФ; ч.1 ст. 237 КК Таджикистану; ч.1 ст. 277 КК Узбекистану).

У шести пострадянських республік мінімальний вік за кваліфіковане хуліганство визначений з 14 років, а за просте – з 16 років; у шести

країнах - мінімальний вік за будь-яке хуліганство визначений з 14 років; у трьох країнах - мінімальний вік за будь-яке хуліганство визначений з 16 років. Тобто у дванадцяти країнах бувшого СРСР мінімальний вік за хуліганство (в залежності від частини) визначений з 14 років, а у дев'яти країнах бувшого СРСР мінімальний вік за хуліганство (в залежності від частини) – з 16 років

Тобто, ми можемо прослідкувати тенденцію щодо зниження віку за хуліганство, особливо, якщо ми маємо кваліфікований склад хуліганства. Чи відповідає це принципам гуманізації кримінально-правової політики держави? На нашу думку, це не зовсім є правильним. Загальноєвропейські тенденції гуманізації кримінальної відповідальності свідчать про збільшення мінімального віку притягнення до кримінальної відповідальності.

Також виникає питання щодо можливого визначення спеціальних суб'єктів за хуліганство. Слід зазначити, що у кримінально-правовій науці існує дискусія щодо розуміння спеціального суб'єкта злочину, яка обумовлена тим, що окремі вчені вкладають у зміст поняття велику кількість ознак [1, с. 200].

Так, на думку окремих вчених, спеціальні суб'єкти злочину, за ознаками, слід поділити на певні групи: спеціальні суб'єкти за ознаками, які характеризують правове положення особи; спеціальні суб'єкти за демографічними ознаками, що визначають фізичні властивості особи злочинця; спеціальні суб'єкти за ознаками, що вказують на службове положення, характер роботи і будь-яку професію особи; спеціальні суб'єкти за ознаками, що характеризують особу, яка займалася в минулому антисоціальною діяльністю, а також наявність повторності злочині [2, с. 45-49].

Подібну позицію займають й інші вчені, які відносять судимість за однорідний злочин, а також судимість за неодноразове розкрадання до ознак спеціального суб'єкта злочину [3, с. 286]. Якщо притримуватися такої позиції, то склади хуліганства за кримінальними кодексами країн бувшого СРСР мають спеціального суб'єкта злочину. Це особа, яка є рецидивістом (5 країн у тому числі й Україна) та особа, яка раніше вчиняла хуліганство (6 країн).

Хоча у теорії кримінального права існує й інша позиція, що судимість особи (рецидив) чи повторність не є додатковими ознаками суб'єкта злочину [4, с. 66]. Судимість особи слід розглядати як ознаку кримінально-правової характеристики особи злочинця, що, очевидно, свідчить про його підвищену суспільну небезпеку. При цьому існування в кримінальному праві поняття спеціального суб'єкта, насамперед, обумовлено специфікою вчинення окремих видів злочинів і власне суб'єкта, наділеного додатковими ознаками [1, с. 202].

На нашу думку, друга позиція є більш переконливою. По-перше: повернення до поняття небезпечного рецидивіста (КК Узбекистану) за вітчизняним кримінальним законодавством є неможливим. Пригадаємо цілком справедливу позицію А. Зелінського та О. Литвака, які вважають, що карати потрібно не за минулу суспільно небезпечну поведінку, а за конкретний вчинений злочин [5, с. 30]. По-друге: певний вид множинності характеризує минулу злочинну поведінку особи і повинен впливати на притягнення особи до більш суворої кримінальної відповідальності. Хуліганство може бути вчинено різними суб'єктами злочину, а додаткові негативні властивості особи повинні впливати лише на призначення покарання, а не на кваліфікацію злочинних дій.

Підсумовуючи викладене, слід визначити такі положення:

1. Є сумнівним зниження мінімального віку притягнення до кримінальної відповідальності за хуліганство, що відповідає загальноєвропейським тенденціям гуманізації кримінальної відповідальності.

2. Також, на нашу думку, виділення кваліфікуючих ознак хуліганства не повинно бути пов'язане з особливим статусом особи (наявність судимості).

Література:

1. Павлов В. Г. Суб'єкт преступления / В. Г. Павлов. - СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. - 318 с. – (Теория и практика уголовного права и уголовного процесса).
2. Орымбаев Р. Специальный субъект преступления : [монография] / Р. Орымбаев. – Ама-Ата : Наука, 1977. – 153 с.
3. Курс уголовного права : [учебник для вузов]: в 5 т. / [Под ред. Г. Н. Борзенкова и В. С. Комиссарова]. - М. : Зерцало-М, 2002. – Т. 1. : Учение о преступлении. – 2002. – 624 с.
4. Кузнецова Н. Ф. Преступление и преступность / Н. Ф. Кузнецова. - М. : МГУ, 1969. – 232 с.
5. Зелінський А. Яким бути новому Кримінальному кодексу України? / А. Зелінський, О. Литвак // Юридичний вісник України. – 1998. – № 50. – С. 29-32.

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Лютій Віталій Віталійович

*ад'юнкта кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Київського національного університету внутрішніх справ*

Філософське розуміння методології вказує на її нерозривний зв'язок з методами. На її основі розробляються загальнонаукові та спеціальні методи. Всі вони дістають широке застосування у кримінології. В них проявляються методологічні засади матеріалістичної діалектики. Методи дослідження реалізують ці засади на практиці.

Отже, можна зробити висновок, що в основі методології лежить загальний метод пізнання – діалектичний та історичний матеріалізм. Це - база як для загальнонаукових (логічного, абстрактного мислення, висунення гіпотез, аналізу й синтезу, спостереження, експерименту, експертних оцінок), так і спеціальних методів (соціологічних, статистичних, математичних, психологічних, педагогічних тощо).

Останні методи не є кримінологічними, але свою специфіку вони отримують через особливості предмета і завдань саме кримінологічних досліджень. При їх проведенні найчастіше застосовують такі методи:

1. Конкретно – соціологічні: анкетування, інтерв'ювання, вивчення документів, експерименту, експертних оцінок тощо. Ці методи дають змогу глибше пізнати соціальний аспект явищ, процес їх детермінації, зібрати великий емпіричний матеріал, що характеризує як стан і динаміку злочинності в цілому, так і окремих її видів, предметно з'ясувати детермінанти злочинності та розробити заходи боротьби з нею.

2. Статистичні: масового спостереження (закон великих чисел), групування, аналіз узагальнених показників тощо. Вони дають можливість дослідити велику кількість злочинів і за допомогою отриманих статистичних показників встановити закономірності і взаємозалежності їх розвитку, зробити узагальнення, перейти від випадкового й одиничного до стійкого, масового, закономірного, побачити якісні ознаки досліджуваного явища, зокрема такого як крадіжки .

3. Історико – порівняльний метод допомагає визначити переважні тенденції розвитку злочинності, зміни її стану і структури за той чи інший період, без чого неможливо розробити ефективні заходи протидії їй.

4. Психолого – педагогічні методи, спостереження, самоспостереження, тестування застосовують для вивчення співвідношення об'єктивного і суб'єктивного в поведінці особи злочинця, процесу формування антисоціальних властивостей у її структурі, виникнення злочинного наміру та його реалізації, мотивації злочинів і т.п.

5. Системного аналізу. Цей метод використовується найчастіше. Він дає змогу розглядати злочинність як систему, для якої характерні певні зв'язки і відношення між складовими її елементами з одного боку, а з другого - зв'язки злочинності з іншими соціальними явищами і процесами, які впливають на неї. [1, с. 12-14] Кожний з названих методів передбачає певну процедуру (техніку) дослідження, вибір якої залежить від програми, цілей і завдань конкретного дослідження. Як правило кримінологічні пошуки проводяться з поєднанням кількох методів, що значно розширює їх базу і підвищує результативність.

Отже, враховуючи вищесказане, мета аналізу злочинності – виявити основні кількісні та якісні характеристики злочинності, її закономірності, розвиток та тенденції, розробити ефективні засоби боротьби з нею та протидії. Також за мету кримінологічних досліджень і всієї науки кримінології можна вважати стимулювання направлення молоді на «праведний шлях» тобто на законослухняну і правомірну поведінку. Потрібно зацікавити молодь вести законослухняний образ життя шляхом проведення різних заходів в школах, ліцеях і т.д. для оздоровлення та профілактики їхньої свідомості. Розробка таких заходів також являється завданням кримінологічних досліджень. [2, с. 34]. До арсеналу кримінологічних досліджень входять й інші методи, які у своїй сукупності становлять методологію науки. Під методологією слід розуміти систему певних теорій, які виступають як керівний принцип, знаряддя наукового аналізу, засіб реалізації вимог цього аналізу. [3, с. 23-24]. Завдання методології кримінологічних досліджень полягає у розробці, зміні та доповненні методів кримінологічного дослідження які в свою чергу допомагають глибше пізнати соціальний аспект явищ, детермінанти злочинності в цілому так і окремих її видів. Методи кримінологічних досліджень дають змогу зібрати великий емпіричний матеріал тобто початкову інформацію яка перетвориться на конкретні знання в процесі її дослідження.

Джерела:

1. Кондратьев Я.Ю., Джужа О.М. - Курс кримінології: Загальна частина: Підручник: У 2 кн. К.І. Юрінком Інтер, К. 2001. - 352с.
2. Семаков Ю.М. Криминология: Введение в науку криминологию - М. 1893. - 452с.
3. Стефанов Н. Теория и метод в общественник науках. - М., 1967. - 246с.

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ УЧАСНИКІВ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА В УКРАЇНІ

Пантюх Ірина Юріївна

здобувач ад'юнктури Донецького юридичного інституту Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка

Встановлені кримінально-процесуальним законом правила провадження по кримінальним справам спрямовані на охорону прав і законних інтересів громадян, держави, громадських організацій, підприємств й установ, що беруть участь у кримінальному процесі, і, таким чином, є процесуальними гарантіями.

На думку Д. С. Карєва, «процесуальні гарантії - це норми кримінально-процесуального права, що забезпечують здійснення завдань правосуддя, охорону прав і законних інтересів всіх осіб, що беруть участь у кримінальному процесі, організацій, установ і підприємств» [1; с. 67]. Д. С. Карєв бачить два завдання, що стоять перед процесуальними гарантіями, а саме: створення належних умов для здійснення завдань правосуддя й охорону прав й законних інтересів всіх осіб, що беруть участь у кримінальному процесі, підприємств, установ й організацій. Дещо інше обґрунтування поняття процесуальних гарантій наводить М. С. Строгович. Він вважає, що «процесуальні гарантії - це встановлені процесуальним законом заходи, які забезпечують правильне здійснення по кожній кримінальній справі завдань правосуддя» [2; с. 64].

Як правило, кримінально-процесуальні гарантії визначаються як установлені законом заходи й способи, що сприяють успішному здійсненню правосуддя, захисту прав й законних інтересів особистості. Таке визначення, будучи недостатньо повним, у той же час правильно орієнтує на нерозривний зв'язок процесуальних гарантій належного здійснення правосуддя й гарантій інтересів особистості. Інакше кажучи, значення кримінально-процесуальних гарантій не можна зв'язувати тільки з охороною інтересів правосуддя або тільки з охороною інтересів особистості й не можна протиставляти їх один одному. У той же час потрібно мати на увазі, що гарантії правосуддя не поглинають собою гарантій прав особистості, оскільки в цьому випадку взагалі виключається можливість конфліктів і розбіжностей суспільних й особистих інтересів.

Тим часом у кримінальному судочинстві розбіжність цих інтересів спостерігається частіше ніж в інших областях відносин держави й фізичної особи. У кримінальному судочинстві нерідко обвинувачуваний або підозрюваний вдається до різних хитрощів, щоб уникнути передбаченого законом покарання, однак і при такому поведженні він користується всіма гарантіями його процесуальних прав. Зазначене

означає необхідність розрізняти й досліджувати як наукову проблему процесуальних гарантій правосуддя, так й проблему процесуальних гарантій прав особистості, але як основного виду процесуальних гарантій правосуддя.

Система процесуальних норм і процесуальних відносин у кримінальному процесі побудована так, що для органів дізнання, прокуратури й суду створюються всі умови, що забезпечують правильне розслідування й розгляд кримінальних справ, з'ясування по них всіх істотних обставин, встановлення істини. Процесуальні гарантії - гарантії правосуддя, а кримінальний процес - це система таких процесуальних гарантій. У цьому значенні будь-який інститут кримінального процесу, будь-який процесуальний принцип виступає як процесуальна гарантія повного, всебічного й об'єктивного розслідування кримінальної справи й справедливого його вирішення. Кримінально-процесуальні інститути служать захисту як прав громадян, що беруть участь в кримінальному процесі, так й їхніх законних інтересів.

Право особистості й законний інтерес особистості - категорії не тотожні. Але права громадянина виражають його законні інтереси, служать їхньому захисту. Тому цілком правомірна постановка питання про процесуальні гарантії прав і законних інтересів громадян, що беруть участь у процесі, як особливий вид процесуальних гарантій правосуддя.

За своєю метою й суттю кримінально-процесуальні гарантії прав й законних інтересів осіб, що беруть участь у кримінальному процесі, є демократичними гарантіями й служать завданням правосуддя. При цьому необхідно відзначити, що система процесуальних прав і гарантій особистості в кримінальному процесі має на меті забезпечити не всякий, а тільки законний інтерес учасника кримінального судочинства, тобто такий інтерес, який відповідає завданню пізнання компетентними органами держави об'єктивної істини, викриттю й справедливому покаранню винних і тільки у міру їхньої дійсної провини.

Важливе значення в системі процесуальних заходів охорони прав і законних інтересів осіб, що беруть участь у кримінальному процесі, мають:

- обов'язки посадових осіб - дізнавача, прокурора, суддів - по забезпеченню прав і законних інтересів зазначених осіб;
- сукупність прав, наданих кожній особі, що бере участь у кримінальному процесі.

Зміст процесуальних гарантій не вичерпується перерахованими вище елементами, але важливо відзначити, що всі елементи взаємозалежні й забезпечують один одного. Наприклад, обов'язок слідчого залучити особу як підозрюваного, служить однієї з гарантій його права знати, у чому він підозрюється [3; с. 38-41].

Зазначимо, що процесуальні гарантії прав учасників досудового провадження на відміну від конституційних, здебільшого індивідуальні та застосовуються до учасників досудового слідства згідно з їх статусом. Всі права то обов'язки учасників кримінального процесу викладені в главі 3 кримінально-процесуального кодексу України.

Так, згідно зі ст. 43 КПК України, обвинувачений, має свої індивідуальні права, а саме: знати, в чому його обвинувачують; давати показання з пред'явленого йому обвинувачення або відмовитися давати показання і відповідати на запитання; мати захисника і побачення з ним до першого допиту; подавати докази; заявляти клопотання; ознайомлюватися по закінченні досудового слідства з усіма матеріалами справи; брати участь у судовому розгляді в суді першої інстанції; заявляти відводи; подавати скарги на дії і рішення особи, що провадить дізнання, слідчого, прокурора, судді та суду, а за наявності відповідних підстав - на забезпечення безпеки; оскаржувати арешт в судовому порядку та знайомитись з усіма матеріалами справи по закінченні досудового слідства.

Підозрюваний у вчиненні злочину має здебільшого такі самі права, що й обвинувачений, а також користується додатковими правами, а саме: правом вимагати перевірки правомірності затримання; правом мати побачення із захисником віч-на-віч до першого допиту як підозрюваного, а після першого допиту без обмеження їхньої кількості й тривалості. Згідно ст. 98-2 КПК України, у разі порушення кримінальної справи прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя зобов'язані вручити відповідну копію постанови особі, щодо якої порушено кримінальну справу, та потерпілому негайно, що забезпечує можливість реалізації своїх прав зазначеною категорією осіб.

Стосовно захисту осіб, щодо яких порушено кримінальну справу, то захисник запрошується підозрюваним, його законними представниками, родичами або іншими особами за дорученням або на прохання підозрюваного. У разі, якщо підозрюваний не володіє мовою, на якій ведеться судочинство і їм не запрошений захисник, то його призначає особа, що провадить дізнання, слідчий, суд або суддя. Це правило також стосується випадків, коли у вчиненні злочину підозрюється особа, молодша за 18 років; яка має фізичні або психічні вади, що заважають реалізувати своє право на захист; якщо санкція статті передбачає довічне ув'язнення; а також при провадженні справ про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

Особам зазначеної категорії також надається право захищатися встановленими законом засобами від пред'явленого обвинувачення, забезпечується охорона особистих і майнових прав. Також вони мають право в будь-який момент провадження у справі відмовитися від

захисника. Така відмова допускається тільки з ініціативи самого обвинуваченого чи підозрюваного й не може бути перешкодою для продовження участі у справі прокурора або захисників інших підозрюваних.

Якщо обвинувачені та підозрювані мають тілесні ушкодження, то вони можуть вимагати негайного медичного огляду.

У відповідності зі ст. 19 КПК України підозрюваному роз'яснюється, що судочинство проводиться державною мовою. Проте особам, що беруть участь у справі й не володіють мовою, якою провадиться судочинство, забезпечується право подавати заяви, давати показання, заявляти клопотання, знайомитися з матеріалами справи, виступати в суді рідною мовою й користуватися послугами перекладача в порядку, установленому КПК України.

Відповідно до ст. 49 КПК України потерпілі, а також їх представники мають значно менший перелік прав на етапі досудового провадження, а саме, вони можуть: давати показання в справі, подавати докази, заявляти клопотання, знайомитись з матеріалами справи з моменту закінчення досудового слідства, брати участь у судовому розгляді, заявляти відводи, заявляти цивільний позов, якщо злочином заподіяний збиток, підтримувати цивільний позов, подавати скарги на дії особи, що провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду, а також подавати скарги на вирок або ухвали суду і постанови народного судді, а за наявності відповідних підстав – на забезпечення безпеки.

Так само, як і потерпілі, цивільні позивачі та їх представники можуть користуватися тими ж самими правами, а також просити органи дізнання, слідчого і суд про вжиття заходів до забезпечення заявленого ними позову та підтримувати заявлений позив.

У свою чергу цивільні відповідачі та їх представники відповідно до ст. 51 КПК України мають право заперечувати проти пред'явленого позову, давати пояснення по суті пред'явленого позову, подавати докази, заявляти клопотання, ознайомлюватися з матеріалами справи, що стосуються цивільного позову, з моменту закінчення досудового слідства [4; с. 131-177].

Крім того для порівняння, за Конституцією, кожен суб'єкт кримінального судочинства України має право на недоторканість особистості, житла, поваги честі й гідності, спілкування рідною (іншою) мовою, таємницю листування й особистого життя, оскарження дій і рішень посадових осіб і державних органів, що зачіпають конституційні й інші законні права й інтереси учасників процесу, і т.д., а також відмовитися давати показання або пояснення про себе, членів родини, близьких родичів, коло яких передбачене законом. Підкреслимо, що конституційні гарантії охоплюють всіх учасників кримінального процесу.

Очевидно, що в реалізації прав суб'єктів не все залежить від самих суб'єктів. Певні дії повинні бути зроблені іншими учасниками кримінально-процесуальної діяльності. Зокрема, для здійснення своїх прав потерпілий повинен бути вчасно сповіщений про наявність відповідних прав, процедуру й особливості їхньої реалізації у відповідній стадії карного судочинства, а також наслідках здійснення цих прав [6; с. 59]. Проте в законі немає вказівок, коли особа, яка провадить дізнання або слідчий повинні визнати громадянина потерпілим. Загальне тлумачення ст. 49 КПК дає слідчому право виносити постанову про визнання особи потерпілою в будь-який момент досудового слідства [5; с.48-49]. Тому необхідно, щоб учасникам була надана реальна можливість здійснювати їхні права, тобто не допускалася протидія (у тій або іншій формі) реалізації законних прав суб'єктів кримінального судочинства. Комплекс процесуальних заходів, спрямований на надання можливості здійснювати права учасників кримінального судочинства, являє собою інститут забезпечення прав і захисту законних інтересів учасників кримінального процесу [6; с. 59].

Як бачимо, спеціальної уваги заслуговує питання про гарантії реалізації прав людини. Без розробки розгорнутої системи гарантій домогтися реального забезпечення прав людини, ліквідувати розрив між словом і справою, між юридичною нормою і життям неможливо. А саме гарантії прав та свобод людини, учасника досудового слідства тісно пов'язані із гарантіями законності та правосуддя.

Література:

1. Карев Д. С. Сущность и задача уголовного процесса / Д. С. Кареев // Уголовный процесс: Учебник. - М.:Юридическая литература, 1998. – 87 с.
2. Строгович М. С. Правовые гарантии законности в РФ / М. С. Строгович. – М.: Госюриздат, – 1995. – 98 с.
3. Коновалов Е. А. Права подозреваемого и гарантии их реализации в уголовном процессе: Дипломная работа / Е. А. Коновалов. - Луганск, 2001. – 130 с.
4. Кримінально-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Під загальною редакцією В. Т. Маляренка, Ю. П. Аленіна. – Х.: ООО «Одісей», 2005. – 968 с.
5. Гошовський М. І. Потерпілий у кримінальному процесі України / М. І. Гошовський, О. П. Кучинська. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – С. 48-49
6. Волколуп О. В. Гарантии прав участников уголовного судопроизводства Российской Федерации: Учеб. пособие. 2-е изд.,

испр. и дополн. О. В. Волколуп, Ю. Б. Чупилкин. - Краснодар: Кубанский государственный университет, 2005. – 160 с.

МІЖНАРОДНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ УКРАЇНИ ЩОДО КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ДІЙ РАСИСТСЬКОГО ТА КСЕНОФОБНОГО ХАРАКТЕРУ, ВЧИНЕНИХ ЧЕРЕЗ КОМП'ЮТЕРНІ СИСТЕМИ

Плугатир Максим Віталійович

*ад'юнкта кафедри кримінального права Київського національного
університету внутрішніх справ*

Технічний прогрес досить суттєво впливає на суспільні відносини, що сприяє створенню нових інститутів права, та розширенню сфери його застосування. Так розвиток електронно-обчислювальної техніки та комп'ютеризація суспільства, наприклад, досить швидко викликали появу інформаційного права. Одночасно юридичній науці стали відомі деякі негативні явища, одним з яких є так звані “комп'ютерні злочини” (кіберзлочини). Значна кількість розвинутих країн дійшла висновку, що ефективна протидія таким злочинам на рівні національних законодавств не могла бути забезпечена. Це вимагало співробітництва на міжнародному рівні та сформувало потребу в системному впливі, який охоплював би це міжнародне за своєю суттю явище. Такий вплив здатне забезпечити саме міжнародне право у сфері протидії зазначеним злочинам.

Перед Україною стоїть завдання приведення своєї кримінально-правової системи у відповідність до міжнародного права. Доцільним є здійснення комплексного і детального моніторингу кримінального законодавства України з точки зору його відповідності до міжнародних стандартів. Кожен законопроект повинен проходити наукову експертизу на його відповідність міжнародним кримінально-правовим стандартам [1, с. 7-8]. Одночасно чинне кримінальне законодавство також має бути досліджене на відповідність міжнародним стандартам, зокрема наступному документу.

Так у м. Страсбурзі 28 січня 2003 року було укладено Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи, що був. Ним передбачено криміналізацію: поширення расистського та ксенофобного матеріалу через комп'ютерні системи (ст. 3); погрози з расистських та ксенофобних мотивів (ст. 4); образи з расистських та ксенофобних мотивів (ст. 5); заперечення, значної мінімізація, схвалення або виправдання геноциду чи злочинів проти людства (ст. 6).

До завдань вітчизняної науки слід віднести вирішення питання відповідності національного законодавства зазначеним вище вимогам або визначення норм Кримінального кодексу України, за якими ці діяння можуть бути кваліфіковані. Можливо підтримати міркування, що доповнення КК України нормами, щодо відповідальності за поширення комп'ютерними системами матеріалів расистського чи ксенофобського характеру є недоцільним. Кримінально-правова оцінка такого поширення може здійснюватися за ст. 161 “Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії” КК України [2, с. 237]. Що ж стосується погрози, зробленої через комп'ютерну систему, вчинення тяжкого злочину з расистських та ксенофобних мотивів, то тут ситуація інша. У відповідності до національного закону відповідальність за погрозу вчинення тяжкого злочину з расистських та ксенофобних мотивів відсутня. Натомість існують норми, що передбачають відповідальність за погрозу вчинення таких злочинів як: вбивство (ст. 129 КК України), знищення майна (ст. 195 КК України), вчинення терористичного акту (ст. 258 КК України) та інших. Проте цими нормами не охоплюються усі можливі випадки погроз вчинення тяжкого злочину, що свідчить про обмежену реалізацію зобов'язання, передбаченого ст. 4 Додаткового протоколу. Наступне діяння – образа з расистських та ксенофобних мотивів взагалі не має аналогів у вітчизняному законодавстві про кримінальну відповідальність. У відповідності до ст. 126 КК України 1960 року образа визнавалась злочином [3, с. 425], проте у чинному кодексі така норма відсутня. Відносно заперечення, значної мінімізації, схвалення або виправдання геноциду чи злочинів проти людства можливо зазначити, що відповідальність за ці діяння буде наставати, коли вони за своїми ознаками відповідатимуть положенням ст. 161 КК України. Тобто матиме місце порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії вчинене шляхом заперечення, значної мінімізації, схвалення або виправдання геноциду чи злочинів проти людства.

Підсумовуючи викладене, можливо стверджувати, що положення чинного КК України у повній мірі не відповідають вимогам Додаткового протоколу до Конвенції про кіберзлочинність. У тих нормах КК України, за якими пропонується кваліфікувати злочини визначені цим протоколом, відсутня вказівка на комп'ютерні системи. Тому напрямом імплементації положень зазначеного міжнародно-правового акту до законодавства України є формулювання норм права з урахуванням моделей, наданих Додатковим протоколом, і внесення пропозицій до парламенту України.

Література:

1. Зелінська Н.А. Міжнародно-правова концепція міжнародного злочину: автореф. доктора юрид. наук: 12.00.11 / Інститут законодавства ВРУ. – К. 2007, – 34 с.
2. Азаров Д.С. Злочини у сфері комп'ютерної інформації (кримінально-правове дослідження): монографія. – К.: Атіка, 2007. – 304 с.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: за станом законодавства та постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 січня 1997 р. / За редакцією В.Ф. Бойка, Я.Ю. Кондратьєва, С.С. Яценка. – К.: Юрінком, 1997. – 960 с.

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ПОТЕРПІЛИХ І СВІДКІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ

Поліщук Володимир Васильович

ад'юнкт Київського національного університету внутрішніх справ

Допит – найпоширеніша слідча дія, яка є джерелом найбільшої кількості доказів, що дозволяють встановити об'єктивну істину [1, с. 29]. Його тактика багато в чому визначається процесуальним становищем допитуваного.

Допит свідка (так само як і потерпілого) являє собою процесуальну дію, що полягає в одержанні від допитуваного показань щодо обставин, які підлягають встановленню по кримінальній справі [2, с. 113]. Слідча практика переконливо показує, що вмільй, невідкладно проведений допит свідка або потерпілого дає цінну інформацію для швидкого виявлення і викриття винних.

Допит, як спосіб отримання показань особи, яка володіє відомостями, що цікавлять слідство, виглядає на перший погляд лише як інформаційне джерело. А в практичній діяльності допит є однією з найскладніших слідчих дій, що вимагає від слідчого високої професійної майстерності [3, с. 5]. Тому ефективність допиту визначається не тільки суворим дотриманням процесуального порядку проведення даної слідчої дії, але також правильним вибором і застосуванням тактичних прийомів.

Предметом допиту свідків і потерпілих є інформація не тільки про подію злочину, але й відомості про обставини, які передували і супроводжували його або знаходяться в причинному зв'язку з розслідуваним фактом, а також ті дані, що можуть бути використані в процесі розслідування для виявлення нових доказів, перевірки й оцінки вже наявних. Для правильної оцінки показань допитуваному можуть бути

поставлені питання, що безпосередньо стосуються його особистості, стану його органів почуттів.

Дотепер залишається спірним питання про те, чи можна включати до предмету допиту свідків (потерпілих) їх оціночні судження. Особливу гостроту дане питання здобуває при розслідуванні злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв. Свідки і потерпілі, звичайно ж, можуть розповісти про характер вибуху – шумовий ефект, інтенсивність та колір полум'я і диму, запах. Однак необхідно відмітити, що в зв'язку з короткочасністю явища вибуху одна людина, як правило, не може зафіксувати в пам'яті всю картину вибуху: хтось може запам'ятати тільки колір полум'я або диму, інший – вражаючу дію вибуху на навколишніх, третій – поведінку потерпілого і т.д. Крім того, необхідно враховувати і той фактор, що дані уявні образи, які формуються у свідомості свідків або потерпілих, виникають в умовах сильного стресу і не завжди відповідають дійсності з ряду причин об'єктивного і суб'єктивного характеру.

Так, І.Д. Моторний, описуючи акустичний ефект вибуху, відзначає можливість формування у свідків і потерпілих неправильних уявлень про місце вибуху, потужність і кількість вибухів, що відбулися. Запахові ж відчуття у ряді випадків ще в більшому ступені детермінуються суб'єктивними чинниками ніж об'єктивними факторами зовнішнього середовища. Більш того, запахи продуктів вибуху вибухових речовин (крім пороху) розпізнаються рідко [5, с. 71].

На нашу думку, до предмету допиту необхідно включати оціночні судження свідків (потерпілих), однак в такому разі, у відповідності до ч. 3 ст. 77 КПК України на допиті необхідною є присутність експерта-вибухотехніка.

У деяких випадках, коли свідки або потерпілі знаходяться під впливом сильного стресу або в стані фрустрації [6, с. 27], доцільно відкласти допит до повного або часткового заспокоєння допитуваних [2, с. 127]. Дані психології показують, що відстрочене відтворення подій іноді більш повне, систематизоване й осмислене. Крім того, при допиті потерпілого, який отримав поранення, необхідно враховувати особливості сприйняття навколишнього середовища особою, яка перенесла вибухову травму.

Допит по суті справи розпочинається з пропозиції свідку або потерпілому розповісти все що йому відомо про обставини події, у зв'язку з якою він викликаний на допит. Вільна розповідь при цьому є органічною частиною допиту і від неї не можна відмовлятися, якою б короткою або великою вона не була. Однак вільною розповіддю допитуваний, як правило, не вичерпує теми допиту. Це обумовлено тим, що останній може не надавати значення яким-небудь відомим йому обставинам вважаючи, що для розслідування вони не важливі, а тому і не згадувати про них. Не

варто виключати також і такі властивості особистості як неуважність, забування, невміння правильно сформулювати власну думку. Через це слідчий після вільної розповіді переходить до наступної частини допиту – постановки запитань.

Постановка запитань має на меті отримати від допитуваного відомості про обставини, що не були ним освітлені у вільній розповіді або були викладені недостатньо повно. Типові варіанти питань, які можливо використовувати як шаблон при розслідуванні злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв, з відповідними змінами стосовно до кожної конкретної ситуації, всебічно освітлені в юридичній літературі [4, с. 86-88; 7, с. 99-100].

Наприклад, при допиті свідка необхідно з'ясувати: обставини, у зв'язку із якими він був на місці вчинення злочину; його точне місцеперебування в момент вчинення та умови, за яких він сприймав те, що відбувалося; події, що передували злочину; наявність інших очевидців злочину; точний час вибуху і яким чином його було встановлено; характер звуків вибуху (глухий, удар, луна, свистіння осколків); колір, інтенсивність, розмір та місцезнаходження спалаху; наявність диму, його колір, інтенсивність, форма хмари, запаху; наслідки вибуху (утворення ями, пробоїни, загоряння, переміщення предметів, поранення або смерть людей), ступінь і розміри цих наслідків; реагування на вибух свідка та інших осіб; зміни, внесені в обстановку місця події після вибуху і до початку огляду (які, ким і з якою метою внесені) тощо.

Під час допиту потерпілого необхідно ставити наступні запитання: про припущення мотивів злочину (вимагання, помста, ревнощі і т. ін.); чи мали місце погрози замаху на нього або на його майно перед вибухом; якщо так, то у зв'язку з чим і від кого вони надходили; про його комерційну діяльність (розмір обороту, партнерські зв'язки, останні великі договори, конкуренти, борги, інші зобов'язання); про його політичну діяльність (членство у партіях, останні висловлення в засобах масової інформації); про конфлікти з сусідами і колегами по службі; про наявність кримінального прикриття з боку конкретних злочинних груп; про руйнування, пошкодження та інші наслідки вибуху; про розміри збитків і з чого вони складаються; про наявність на місці вибуху незнайомих (сторонніх) предметів або слідів; про наміри заявити цивільний позов тощо.

Для отримання інформації про особу підозрюваного рекомендується активно застосовувати метод моделювання. Найчастіше використовуються прийоми створення композиційного портрету зовнішності невідомої особи, яка могла бути причетною до злочину, або опису зовнішнього вигляду розшукуваного за методом „словесного портрету”. Корисним також може бути демонстрація потерпілому і

свідкам фотографій або відеозапису сторонніх осіб, які зібралися на місці огляду [7, с. 98].

При проведенні допиту доцільно, щоб свідок (потерпілий) намалював (або накреслив), якщо можливо, з позначенням розмірів, характерні предмети або об'єкти, про які він дає показання, а також схему обстановки, розташування предметів на місці вибуху до його вчинення. Такі малюнки, креслення або схеми як додатки до протоколів допитів у ряді випадків являють собою цінну доказову інформацію.

Таким чином, особливості допиту потерпілих і свідків при розслідуванні злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв, обумовлені низкою наступних обставин [4, с. 86]: а) суттєвим впливом характеру події, що відбулася, на стан потерпілих і свідків, їх стурбованістю за наслідки надання показань; б) потребою залучення до участі в допиті відповідних спеціалістів, особливо за відсутності у слідчого необхідних знань і досвіду розслідування таких злочинів; в) доцільністю використання для забезпечення точності відтворення сприйнятих обставин події ілюстративних матеріалів і об'єктів (фототаблиць, планів, речових доказів, плакатів і макетів вибухових пристроїв тощо), а також фіксації показань за допомогою різного роду графічних зображень (малюнків, креслень, схем).

Література:

1. Сокиран Ф.М., Сокиран М.Ф. Шляхи вдосконалення тактики психологічного впливу при проведенні окремих слідчих дій: Посібник. К.: НАВСУ, 2005. – 160 с.
2. Смыслов В.И. Свидетель в Советском уголовном процессе. – М.: Высш. шк., 1973. – 160 с.
3. Весельський В.К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти): Монографія. – К.: НВТ „Правник” – НАВСУ, 1999. – 126 с.
4. Бахін В.П., Михайлов М.А. Кримінальний вибух: поняття, характеристика, аналіз, розслідування. // За ред. Я.Ю. Кондратьєва. – Київ, 2001. – 132 с.
5. Моторный И.Д. Теоретико-прикладные основы применения средств и методов криминалистической взрывотехники в борьбе с терроризмом. – М.: Издатель Шумилова И.И., 1999. – 199 с.
6. Доспулов Г.Г. Психология допроса на предварительном следствии. – М.: Юрид. лит., 1976. – 112 с.
7. Розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових речовин та пристроїв // Збірник методичних рекомендацій з питань розкриття та розслідування злочинів слідчими та оперативними працівниками органів внутрішніх справ. – 2001. – С. 76-104.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОСВІДУВАННЯ ДО ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ

Пукач Ірина Богданівна

ад'юнкт кафедри кримінального процесу Київського національного університету внутрішніх справ

Довгий час в науці кримінального процесу точаться дискусії з приводу можливості проведення слідчих дій до порушення кримінальної справи. Це питання привертає увагу багатьох вчених, серед яких є, як прихильники так і противники можливості проведення слідчих дій до порушення кримінальної справи.

В кримінально-процесуальному кодексі чітко прописано, що до порушення кримінальної справи можливе проведення тільки трьох слідчих дій, а саме: огляд місця події (ч.2 ст.190 КПК), накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку (ч.3 ст.189 КПК) [1, 630-640]. Всі інші слідчі дії проводяться тільки після порушення кримінальної справи.

Аналіз практики показує, що існують непоодинокі випадки коли орган, який займається збиранням матеріалів до порушення кримінальної справи проводить й інші слідчі дії. Така практика немає законодавчого закріплення, тому є недопустимою. Але зважаючи на те, що проведення деяких окремих слідчих дій зокрема осідкування, проведення експертизи може мати велике значення для правильного проведення досудового слідства в справах осіб з психічними розладами, слід узаконити можливість проведення до порушення кримінальної справи деяких інших слідчих дій.

Про необхідність проведення освідкування у лікаря-психіатра, як невідкладної слідчої дії вже відзначалось в літературі [2, 56], але до цього часу, ще не знайшло законодавчого закріплення. Вирішення цієї проблеми матиме велике практичне значення при розслідуванні злочинів вчинених особами з психічними розладами. Тому метою нашої статті є розгляд питання щодо проведення такої слідчої дії, як освідкування та проведення експертизи до порушення кримінальної справи .

На наш погляд, освідкування і призначення експертизи повинні мати місце до порушення кримінальної справи. Більш того, вважаємо, за необхідне не тільки призначати, але й проводити експертизу на даній стадії. Можливість призначення і проведення експертизи і освідкування до порушення кримінальної справи виключить необхідність проведення попередніх досліджень, дозволить якісніше зберегти доказову інформацію.

Звісно проведення освідування і призначення експертизи до порушення кримінальної справи повинно проводитися лише з дотриманням певних правил, які повинні бути чітко прописані в законі. Перелік таких правил був раніше запропонований таким вченим, як А.Я. Дубінським, з яким ми цілковито погоджуємось. А саме: а) якщо необхідно встановити підстави для порушення кримінальної справи, а інші можливості для цього відсутні; б) якщо, ця слідча дія невідкладна; в) виконання слідчої дії не порушує законні права та інтереси громадян [3, 116-118].

Така слідча дія, як освідування має велике значення при розслідуванні кримінальних справ, вчинених особою з психічними розладами, як психопатичного рівня (неосудних) так і не психопатичного рівня (обмежено осудних). Це пов'язано з тим, що до порушення кримінальної справи допитати особу, яка вчинила злочин і має психічні розлади, є неможливим, а проведення інших слідчих дій за участю такої особи дозволить дослідити всі обставини вчиненого злочину.

Положення ст. 193 КПК України передбачає, що освідування проводиться для встановлення фізіологічного стану особи [4, 651- 657], і нічого не вказано, щодо встановлення психічного стану особи, що є важливим моментом при розслідуванні злочинів, вчинених особою з психічними розладами. Так, наприклад, якщо у слідчого виникне сумнів, щодо психічного здоров'я особи, то лікар-психіатр може провести освідування з метою встановлення наявності або відсутності у особи психічних розладів. Звісно, акт освідування неможна замінити висновком експерта, але все ж таки, його результати мають велике значення на початкових етапах розслідування кримінальних справ, вчинених особами з психічними розладами, оскільки це надає можливість встановити характер психічного захворювання, психічний стан особи в до злочинній, злочинній та після злочинної поведінки, й встановити можливість участі даної особи в кримінальному процесі, що є безсумнівно важливим для правильного проведення досудового слідства. Саме на основі результату освідування слідчий може планувати подальший хід розслідування, беручи до уваги психічний розлад особи, що допоможе запобігти вчиненню помилок й порушення законних прав та законних інтересів вказаної особи.

Підводячи підсумок викладеному можна зробити наступні висновки.

1. З метою попередження можливих порушень прав осіб з психічними розладами, необхідно за наявності інформації про те, що особа їх має, проводити освідування його психофізіологічного стану і залучати для проведення процесуальних слідчих дій фахівців в галузі психіатрії.

2. Доповнити ст. 193 КПК України частинами 4 і 5, виклавши їх наступного змісту: «4. Освідування у невідкладних випадках, може бути проведе до порушення кримінальної справи відносно можливих потерпілих, свідків і підозрюваних. 5. Лікар-психіатр проводить освідування з метою встановлення симптомів психічного розладу і здатності особи брати участь в проведенні процесуальних дій». Вказівку на передбачуваний статус особи пропонуємо ввести у зв'язку з тим, що законодавець не визначає на стадії порушення кримінальної справи конкретного процесуального статусу учасників процесу.

3. Доповнити ст. 196 КПК України частиною 5 наступного змісту: «5. Судова експертиза може бути призначена і проведена до порушення кримінальної справи».

Література:

1. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України. - К.: А.С.К., 2007, с.630-640.
2. Степичев С., Хомовский А. Особенности производства по принудительных мер медицинского характера. – Соц. законность, 1967, № 5. с.56.
3. Дубинский А.Я. Исполнения процессуальных решений следователя: правовые и организационные проблемы. К.,1984, с. 116-118.
4. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України. - К.: А.С.К., 2007, с.651-657.

ЕФЕКТИВНІСТЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ ПОПЕРЕДЖЕННЯ УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА

Сакун Анна Вікторівна

*ад'юнкт кафедри кримінального права Київського національного
університету внутрішніх справ*

Попередження підпалів - один з найважливіших напрямків забезпечення збереження особистого майна громадян від злочинних посягань. Для розробки комплексної системи заходів, щодо попередження злочинів, необхідно орієнтуватися як на зміни об'єктивних соціальних умов життя і виховання людини, так і на зміну його особистості [1, С. 244].

Попередження умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу припускає встановлення і усунення причин та умов, що сприяють їхньому вчиненню, виявлення осіб від яких можна чекати вчинення

підпалів, а також здійснення контролю за поведінням таких осіб і проведення з ними індивідуальної профілактичної роботи. Справедливо помітив Ю. М. Антонян, "індивідуальний підхід є істотним моментом, припускає всебічне знання і облік особливих, неповторювальних якостей кожної людини, своєрідність його природних і соціальних властивостей" [2, С. 51]. Тому знання типових причин і умов, що сприяють вчиненню умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу, а також особливостей особистості палія (злочинця) може бути основою для розробки системи рекомендацій з їхнього попередження. Воно дозволяє слідчому з меншою витратою сил і засобів встановити обставини, що сприяли вчиненню розслідуваного підпалу, і визначити відповідні заходи щодо усунення, а також дає можливість вживати цілеспрямовані заходи по попередженню умисного знищення або пошкодження майна.

Вивчення слідчо-судової практики по справах про умисне знищення або пошкодження чужого майна шляхом підпалу показує, що типовими умовами, що сприяли їхньому вчиненню, є: аморальний, антигромадський, паразитичний або злочинний спосіб життя винного; несвоєчасне і неналежне реагування органів міліції, інших органів влади на хуліганські і інші антигромадські вчинки винного, що супроводжуються спробами пошкодження майна і погрозами підпалу; незнання і неналежний контроль за поведінкою психічно хворих осіб, що страждають піроманією (хворобливою пристрастю до вогню, підпалів); неприязні, конфліктні відносини між окремими громадянами (у тому числі всередині родини); відсутність або слабкий догляд за об'єктом (предметом) посягання, а також незадовільна його протипожежна безпека; незабезпечення невідворотності кримінальної відповідальності за кожен випадок підпалу [3, С. 112-113].

Поряд з перерахованими умовами вчинення підпалу є і інші обставини. До них відносяться, насамперед, недоліки в здійсненні адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі, пияцтво окремих громадян і неналежна боротьба з ними з боку органів МВС, трудових колективів і громадських організацій, слабка правова пропаганда серед населення, недостатньо високий рівень виховної роботи серед окремих категорій громадян [4, С. 31; 5, С. 43-44].

Найпоширенішим мотивом умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу є хуліганські спонукання. Вивчення практики показує, що особи, що вчиняють підпали із хуліганських спонукань, до його вчинення, як правило, робили хуліганські та антигромадські вчинки, супроводжувані незначним пошкодженням майна, а іноді погрозами підпалу).

Факти попередньої погрози знищення або пошкодження майна нерідко мають місце і при підпалах, вчинених з помсти і ненависті. Як

правило, підпалам такого роду передують конфліктні, неприязні відносини між винним і потерпілим, які склалися поступово, протягом певного періоду часу (сімейно-побутові сварки, бійки та образи).

Підпали з хуліганських спонукань або помсти відбуваються, в основному, особами, негативні риси яких проявляються ще до вчинення умисного знищення або пошкодження чужого майна шляхом підпалу. Більшість паліїв негативно характеризувалися за місцем роботи і проживання, проявляли зухвалість у відносинах з навколишніми, схильність до пияцтва, дармоїдству, робили інші антигромадські вчинки в побуті або громадських місцях. У цьому зв'язку особам, від яких можна чекати вчинення умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу, повинна приділятися особлива увага працівників міліції і трудових колективів, у яких вони перебувають (за місцем роботи, навчання, проживання). З такими особами необхідно систематично проводити індивідуальну виховну роботу, залучати їх до корисної праці. Разом з тим органи міліції повинні таких осіб вчасно ставити на облік і періодично контролювати їхнє поведіння за місцем проживання, у побуті [3, С. 114].

У практиці мають місце підпали власниками свого застрахованого майна з метою одержання страхового відшкодування. Об'єктами (предметом) злочинного посягання в таких випадках є, в основному, будови, у яких власники не проживають і не використовують їх за призначенням. Найчастіше підпали відбуваються у віддалених селах через нетривалий проміжок часу з моменту укладання договору страхування. При цьому страхова сума найчастіше в кілька разів перевищує фактичну вартість застрахованого майна. Іноді такому підпалу передують вивіз із будинку найцінніших речей.

У деяких випадках підпал відбувається з метою приховання іншого злочину. Частіше підпали особистого майна відбуваються з метою приховання крадіжок, вбивств і зґвалтувань. Винні при цьому розраховують на те, що вогнем будуть знищені речові докази і матеріальні сліди вчиненого ними злочину [3, С. 115-117].

Важливим засобом попередження підпалів особистого майна є забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності за кожен випадок умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу. Практика показує, що при розслідуванні цих злочинів допускається чимало помилок, які нерідко приводять до не встановлення винних осіб, припиненню або призупиненню справ, неприйняттю необхідних мір по відшкодуванню матеріального збитку, нанесеного підпалом. Основні напрямки підвищення ефективності розкриття і розслідування підпалів полягають у підвищенні спеціальної професійної підготовки слідчих і

працівників органів дізнання, у поліпшенні їхньої технічної оснащеності, вдосконалюванні методики розслідування таких злочинів [6, С. 75-77].

Ефективність боротьби з умисним знищенням або пошкодженням майна залежить не тільки від правильного і своєчасного застосування до винних передбачених законом заходів впливу, але і від повного відшкодування ними збитку, заподіяного злочином. Можливість реального відшкодування збитку потерпілому багато в чому залежить від повноти встановлення даних про характер і розмір шкоди, заподіяного підпалом. На жаль, при визначенні матеріального збитку від підпалу часом допускаються помилки. Окремі слідчі не проводять необхідних процесуальних дій по збиранню доказів, що підтверджують розмір збитку, не залучають фахівців із цих питань.

Література:

1. Дубинин Н. П. Генетика, поведение, ответственность / Дубинин Н. П., Карпец И. И., Кудрявцев В. Н. - М. : Политиздат, 1989 - 251 с.;
2. Антонян Ю. М. Изучение личности преступника: Учебное пособие / Антонян Ю. М. - М. : Изд-во ВНИИ МВД СССР, 1982 - 80 с.;
3. Мишин А. В. Расследование и предупреждение поджогов личного имущества граждан / Мишин А. В. - Казань : Изд-во Казанского университета, 1991 - 128 с.;
4. Карпе И. И. Современные проблемы уголовного права и криминологии / Карпец И. И. - М. : Юрид. лит, 1976. - 223 с.;
5. Горянский Г. Ф. Выявление и изучение причин преступности в стадии предварительного расследования / Горянский Г. Ф. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1964. - 94 с.;
6. Казаков Г. Н. Расследование пожаров в торгово-складских помещениях / Казаков Г. Н. - М. : МВД СССР ВНИИ, 1977. - 80 с.

ВІДПОВІДНІСТЬ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ МІЖНАРОДНИМ КРИТЕРІЯМ ЗАКОННИХ ОБМЕЖЕНЬ ПРАВА ОСОБИ НА ТАЄМНИЦЮ ТЕЛЕФОННИХ ПЕРЕГОВОРІВ

Сергєєва Діана Борисівна

кандидат юридичних наук, старший викладач викладач кафедри криміналістики Київського національного університету внутрішніх справ

Проблема захисту прав людини набуває в Україні особливої гостроти, оскільки сучасний розвиток суспільства, який перебуває на шляху позитивних демократичних перетворень, породжує також і низку труднощів щодо реального, а не декларативного, повноцінного захисту прав і свобод громадян.

Важливим чинником, який впливає на проблему забезпечення прав і свобод людини, є ставлення держави до її громадян, її соціальна політика. Гострота проблеми зумовлюється тим, що в нашому суспільстві склалася традиція зневажливого ставлення до окремого громадянина, особи, її прав, свобод та інтересів. Особистість найчастіше сприймалася як носій численних обов'язків, відповідальності перед державою, її інтереси вважалися несуттєвими, другорядними. Цей соціально-психологічний феномен ставлення до людини і громадянина ще не подолано. Як і раніше, пріоритет надається інтересам держави [1, с. 5].

В статті 3 Конституції України визначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Стаття 21 наголошує, що права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Стаття 31 Конституції України закріплює і тим самим гарантує кожному право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Цим Україна як правова держава убезпечує права особи не тільки від протиправних посягань інших осіб, а й від самої держави, її посадових осіб.

Як слушно зазначив І.В. Строков, людина повинна мати можливість користуватися всіма правами і свободами, але це не означає, що вони забезпечуються всі без обмежень. Правоохоронна діяльність здійснюється для захисту прав громадян від протиправних посягань, що потребує вжиття спеціальних заходів державою щодо осіб, які порушують правила поведінки та чинні закони [2, с. 65]. Саме тому ст.31 Конституції передбачає винятки із закріпленого права на таємницю телефонних переговорів, які можуть застосовуватися лише за рішенням суду у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинів чи

з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Стаття 2 Кримінально-процесуального кодексу України проголошує, що одним із завдань кримінального судочинства є охорона прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть в ньому участь. Але успішна реалізація завдань кримінального судочинства неможлива без обмежень прав і свобод осіб, які вчиняють злочини та протидіють розслідуванню. Разом з тим, таке обмеження не може застосовуватися безконтрольно та безмежно. Воно не є метою кримінального судочинства чи кінцевим етапом вирішення тієї чи іншої кримінальної справи. Таке обмеження є засобом, без якого за певних обставин неможливо повно, всебічно та об'єктивно провести розслідування і прийняти рішення у справі [2, с. 67].

Однак, як показала практика правозастосування останніх років, декларувати право, навіть на найвищому, конституційному рівні – ще не означає його забезпечувати чи дотримуватися. Однією з найгостріших проблем сьогодення (і не тільки в межах кримінального судочинства), на наш погляд, є забезпечення права особи на недоторканість особистого життя, а також права на таємницю телефонних переговорів.

Право на конфіденційність кореспонденції було закріплене на міжнародному рівні ще 1948 року у Загальній декларації ООН прав людини, ст. 12 якої проголошувала: „Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, тайну його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань” [3] (телефонні переговори підлягають захисту як „кореспонденція” згідно справи Класа проти ФРН, яка була першою справою, розглянутою 1978 року Європейським судом з прав людини щодо можливого порушення прав людини шляхом прослуховування телефонних переговорів).

Актом міжнародного визнання України як демократичної правової держави став вступ нашої країни 9 листопада 1995 року до Ради Європи та ратифікація Верховною Радою Європейської Конвенції про захист прав і основних свобод людини від 04.11.1950 року та Протоколів до неї. Вимогами ст.13 Конвенції передбачено право особи на ефективний засіб захисту: кожен, чий права і свободи, викладені в Конвенції, порушуються, має право на ефективний засіб захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, що діяли як офіційні особи.

Стаття 8 Конвенції регламентує право особи на повагу до її приватного і сімейного життя. В ній зазначається, що 1) кожен має право на повагу до його приватного і сімейного життя, до житла і до таємниці кореспонденції; 2) держава не може втручатися у здійснення цього права

інакше ніж згідно із законом і коли це необхідно в демократичному суспільстві в інтересах національної і громадської безпеки або економічного добробуту країни, з метою запобігання зворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або з метою захисту прав і свобод інших осіб [4, с. 6-8].

Е.Е. Захаров, зробивши огляд роботи D.Murgio „Telephone Tapping in International Law and Seven European Countries” (The Helsinki Foundation for Human Rights, Warsaw, Poland, 1996), робить висновок, що для того, щоб зняття інформації з каналів зв'язку не вважалось порушенням статті 8 Європейської Конвенції, воно повинно здійснюватися:

А) на підставі закону, який міститься у чинному національному законодавстві і відповідає вимогам:

1) „доступності”, коли особа має можливість впевнитися, що процедура зняття інформації з каналів зв'язку відповідає нормам законодавства;

2) „передбачуваності”, тобто особа має бути здатна передбачити певні наслідки свого діяння;

3) „якості”, тобто закон повинен мати адекватні і ефективні гарантії захисту від зловживань. Стосовно цього в законі повинні вказуватися:

- перелік злочинів, при вчиненні яких може застосовуватися зняття інформації з каналів зв'язку;

- наявні фактичні підстави вчинення особою злочину, виявлені іншими засобами;

- санкціонування зняття інформації з каналів зв'язку на підставі письмової заяви певної посадової особи;

- санкціонує зняття інформації з каналів зв'язку орган чи посадова особа, що не належить до виконавчої влади, бажано суддя;

- термін, на який дається дозвіл на прослуховування;

- визначати обставини, які передбачають можливість та необхідність знищення отриманих даних.

Б) Зняття інформації з каналів зв'язку може проводитися лише у виняткових випадках для захисту демократичних інститутів суспільства [5, с. 14-15].

Україна, як і багато інших держав зобов'язалася забезпечити будь-якій особі права і свободи, проголошені в міжнародно-правових актах. Загальновизнані стандарти та норми в галузі дотримання прав людини стають усе виразнішими у внутрішньому законодавстві України. Проте положень про захист конкретних прав недостатньо, адже має існувати механізм реалізації всіх правових інститутів, необхідних для того, щоб закон „запрацював” і гарантував ефективну реалізацію цих прав. Здійснюючи судово-правову реформу, ми повинні, підкреслює М. Оніщук, „створити законодавство, норми якого відтворюють модель

демократичного судочинства, що забезпечує громадянину, по суті, необмежене право на справедливий судовий захист, розбудувати інститути правосуддя, розуміючи його як форму здійснення прав і свобод людини...” [6, с. 15].

Отже згідно з вимогами Загальної декларації прав людини ООН, Конвенції про захист прав і основних свобод людини законними можна вважати такі обмеження права особи на таємницю кореспонденції, що:

мають правову основу;

переслідують мету, пропорційну (відповідну) шкоді, яка ними ж і спричиняється;

діють тимчасово;

застосовуються без будь-якої дискримінації;

є підконтрольними суду;

здійснюються після закріплення механізму поновлення незаконно порушених прав та свобод;

можна оскаржити відповідно до порядку, встановленого в законі.

Зважаючи на негативні наслідки, яких особа може зазнати під час незаконного порушення її прав та свобод у кримінальному судочинстві, наведені міжнародно-правові критерії законних обмежень доцільно брати до уваги під час внесення змін до чинного та підготовки і прийняття нового Кримінально-процесуального кодексу України.

Література:

1. Тацій В. Проблема становлення сучасного конституціоналізму в Україні / В. Тацій, Ю. Тодика // Право України. – 2001. - №6. – С. 3-7.
2. Строков І. В. Особливості забезпечення прав і свобод людини у слідчій діяльності / І. В. Строков // Науковий вісник НАВСУ. - 2006. - № 2. - С. 63-69.
3. Загальна декларація прав людини ООН : Декларація; міжнародний документ від 10.12.1948 р. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015
4. Європейська Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 04.11.1950 року // Голос України – 2001.- №3 (2503). - С. 6-8.
5. Прослушивание телефонных переговоров в международном праве и законодательстве одиннадцати европейских стран : [Харьковская правозащитная группа; сост. Е. Е. Захаров]. – Харьков : Фолио, 1999. – 147 с.
6. Оніщук М. Судово-правова реформа: чи буде дано відповіді на виклик часу / М. Оніщук // Право України. – 2003. - №5. – С. 15-18.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Друк Вікторія Василівна

*аспірант юридичного інституту Прикарпатського національного
університету*

У доповіді висвітлюються проблеми розвитку туризму як засобу загальнодоступного й повноцінного відпочинку, відновлення життєдіяльних сил людини, важливою складовою культурного та духовного виховання громадян. Обґрунтовується, що законодавство з питань туризму є комплексною галуззю законодавства, також робиться висновок, що ефективне законодавче регулювання відносин в окресленій сфері, можливе лише тоді, коли відбудеться систематизація законодавства про туризм шляхом створення туристичного кодексу.

Робочою гіпотезою доповіді є ствердження, що право на туризм, свободу туристичних подорожей є складовим елементом конституційного права на свободу пересування, права вільно залишати територію України й повертатися до неї.

Як засвідчує досвід багатьох розвинених демократичних країн світу, в Україні в умовах розбудови державності туризм повинен стати засобом загальнодоступного й повноцінного відпочинку, відновлення життєдіяльних сил людини, важливою складовою культурного та духовного виховання громадян. Україна, яка розташована в центрі Європи на перехресті транспортних шляхів, і яка має для поступального розвитку своєї рекреаційної сфери сприятливі природно-кліматичні умови, значний історико-культурний потенціал, необхідні людські та матеріальні ресурси, значно відстає від більшості європейських країн за рівнем розвитку туристичних послуг. Такий стан не є нормальним і потребує активізації процесів щодо створення в нашій державі потужної рекреаційної індустрії, яка спроможна задовольняти різноманітні рекреаційні потреби як мешканців України так і іноземних туристів. При цьому слід враховувати, що організація туристичної діяльності на сьогоднішній день зумовлюється рядом чинників, серед яких основним є створення ефективної системи законодавства, здатної забезпечити регулювання суспільних відносин у сфері туризму.

Важливою передумовою створення правової основи туризму стало прийняття 1995 року Закону України "Про туризм" [1], який окреслив стратегічну лінію й конкретні завдання його розвитку в державі. Однак, туризм в Україні не посів належного йому місця в економічній і

соціальної структурі суспільства, що не в останню чергу спричинено недосконалістю його нормативно-правової бази. Подолання суттєвих недоліків національного законодавства про туризм і досягнення єдиної концептуальної спрямованості норм вимагає створення його наукової основи, що й спричинило вибір теми наукової доповіді.. Важливість даної проблематики зумовлена й специфікою туризму як особливої форми реалізації основоположних прав і свобод людини й громадянина в Україні: права на свободу пересування, відпочинок та інших суміжних прав[2]. Юридична природа цього права полягає в тому, що туризм є одночасно основою і наслідком реалізації конституційних прав і свобод людини й громадянина: природних, соціальних, культурних, екологічних і політичних прав.

Враховуючи наукові підходи до визначення місця й ролі законодавства про туризм в системі джерел конституційного права (П. Москатов і А. Б.Бідненко) [3], можна обґрунтувати, що законодавство з питань туризму є комплексною галуззю законодавства, також зробити висновок, що провідна роль у законодавстві про туризм належить Конституції України, норми якої регламентують найважливіші відносини у сфері туризму. Зокрема, визначають засади розвитку в Україні соціально орієнтованого туризму, державної політики у цій сфері, закріплюють права і свободи людини й громадянина, гарантії їх реалізації та захисту під час здійснення туризму.

Акцентуючи увагу на домінуванні конституційно-правових норм в регулюванні відносин у сфері туризму[4] досліджуємо природу правовідносин, що виникають та складаються у суспільстві в процесі здійснення туризму. Адже, якими б не були розпорошеними відносини в сфері туризму, передумовою їх виникнення є реалізація людиною-туристом конституційних прав на свободу пересування, права вільно залишати територію України і повернутися до неї, на відпочинок та інших суміжних прав під час здійснення туристичних подорожей. Тому можемо надати визначення конституційних правовідносин у сфері туризму як відносин, що виникають під час реалізації туристом гарантованих конституційних прав на свободу пересування, відпочинок та інших суміжних прав і свобод людини й громадянин.

Відомо, що суб'єктами конституційних правовідносин у сфері туризму є їх учасники - фізичні та юридичні особи, які наділені правами та обов'язками у сфері туризму, передбаченими відповідними правовими нормами. Ними виступають громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, органи державної влади, держава в цілому, громадські організації, суб'єкти туристичного підприємництва тощо. Об'єктами конституційних правовідносин у сфері туризму є певні дії, матеріальні, духовні, особисті немайнові, соціальні або інші блага, які

безпосередньо задовольняють інтереси й потреби суб'єктів даних відносин і з приводу яких їх учасники вступають у ці відносини та здійснюють свої суб'єктивні права й обов'язки.

За результатами аналізу нормативно-правових актів, що регламентують відносини в сфері туризму та становлять систему законодавства України про туризм, можна зробити висновок про їх низький стимулюючий потенціал, а ефективне законодавче регулювання відносин в окресленій сфері, можливе лише тоді, коли відбудеться систематизація законодавства про туризм.

Література:

1. Закон України «Про туризм» www.kutep.kiev.ua/kor_zakon.shtml - 101k
2. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. - К. : Юрінком, 1996. - 80 с.
3. Опанасюк Н. А. Проблеми кодифікації туристичного законодавства України на сучасному етапі // Другі осінні юридичні читання: Матеріали наукової конференції молодих вчених 14-16 листопада 2003 р. - Хмельницький, - 2003. - С. 56-58.
4. <http://www.tourism.gov.ua> - сайт Державної туристичної адміністрації України.
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2002 р. "Про затвердження Державної програми розвитку туризму на 2002-2010 роки" // <http://zakon1.rada.gov.ua>.

ПОНЯТТЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ: ПРОБЛЕМА ТЕОРЕТИЧНОГО ТА ЗАКОНОДАВЧОГО ВИЗНАЧЕННЯ

Ковалишин Олександр Романович

аспірант Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

В сучасних ринкових умовах особливого значення набуває розвиток корпоративних правовідносин. Проте практика застосування норм корпоративного права виявила чимало правових проблем, обумовлених недосконалістю правового регулювання корпоративних відносин. Корпоративні права відіграють все-більшу і вагомішу роль.

З поняттям корпоративних прав пов'язано ряд проблем теоретично-прикладного характеру. Зокрема, до цього часу точаться дискусії з приводу самого поняття «корпоративні права» та змісту, який в них включати. Чіткого і однозначного поняття корпоративних прав не має.

Ситуація не змінилася із прийняттям нового Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України, Закону України «Про акціонерні товариства».

В Законі України „Про оподаткування прибутку підприємств” дається таке легальне визначення: «Корпоративні права - право власності на статутний фонд (капітал) юридичної особи або його частку (пай), включаючи права на управління, отримання відповідної частки прибутку такої юридичної особи, а також активів у разі її ліквідації відповідно до чинного законодавства, незалежно від того, чи створена така юридична особа у формі господарського товариства, підприємства, заснованого на власності однієї юридичної або фізичної особи, або в інших організаційно-правових формах»[3].

Відповідно до Господарського кодексу України: «Корпоративні права - це права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами»[1].

Фактично дані нормативно-правові акти визначають корпоративні права дещо по-різному.

Господарський кодекс України розглядає корпоративні права не як право власності на частку в статутному фонді, а як правові можливості суб'єкта, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації.

Закон України „Про оподаткування прибутку підприємств” передбачає перш за все право власності на частину майна такої юридичної особи відповідно до частки в статутному капіталі.

Не вніс ясності і нещодавно прийнятий Закон України «Про акціонерні товариства». Відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства» корпоративні права - це сукупність майнових і немайнових прав акціонера - власника акцій товариства, які випливають з права власності на акції, що включають право на участь в управлінні акціонерним товариством, отримання дивідендів та активів акціонерного товариства у разі його ліквідації відповідно до закону, а також інші права та правомочності, передбачені законом чи статутними документами[2].

Тобто фактично вище згаданий закон трактує поняття «корпоративних прав» дещо звужено, а саме як таке, що стосується лише акціонерних товариств. Тому прийняття Закону проблеми легального визначення поняття корпоративних прав не вичерпує.

Дискусійним є також теоретичне визначення «корпоративних прав».

Н.С.Глусь вказує на те, корпоративне право в суб'єктивному значенні - це сукупність прав, які виникають у акціонера чи учасника корпорації внаслідок набуття ними відповідного права власності на акції, права власності на частку в статутному фонді товариства з обмеженою відповідальністю та товаристві з додатковою відповідальністю і які закріплені в чинному законодавстві України та внутрішніх нормативних актах самої корпорації. Автор пов'язує наявність корпоративних прав з часткою в статутному капіталі господарського товариства[5, с. 10].

В.М.Кравчук визначає корпоративні права як сукупність правових можливостей учасника певної юридичної особи, зміст яких визначається її організаційно-правовою формою. На його думку, корпоративні права не слід пов'язувати тільки з господарськими товариствами, а також вони виникають у засновника(учасника) щодо будь-яких юридичних осіб незалежно від того, чи формується статутний(складений) капітал[6, с. 261].

Як ми бачимо, у вчених існують принципові розходження з приводу того, щодо яких саме юридичних осіб стосується суб'єктивне корпоративне право. Думки розходяться з приводу того, чи корпоративні права можуть належати тільки учасникам таких юридичних осіб, статутний (складений) капітал яких поділений на частки, або ж вони також виникають у засновників приватних підприємств, дочірніх підприємств та інших господарських організацій незалежно від організаційно-правової форми, статутний капітал яких не поділяється.

На нашу думку, найбільш влучним є визначення В.А.Васильєвої, яка зазначає, що: «Корпоративне право в суб'єктивному розумінні треба розуміти як право особи, об'єднуючи зусилля та капітал, бути учасником корпорації (юридичної особи)»[4]. В даному випадку наявність корпоративних прав пов'язується з організаційним оформленням юридичної особи у вигляді корпорації.

Таким чином, як бачимо, проблема визначення корпоративних прав є суттєвою і потребує першочергового вирішення для подальших наукових досліджень у галузі корпоративного права.

Література:

1. Господарський кодекс України. // Відомості Верховної Ради. – 2003. - № 18-22. – Ст. 144.
2. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 року № 514-VI // Відомості Верховної Ради . – 2008. - №50-51. – Ст. 384.
3. Про оподаткування прибутку підприємств: Закон України від 22.05.1997 // Відомості Верховної Ради. – 1997 - №27. – Ст. 181.
4. Васильєва В.А. До питання про поняття корпоративного права // <http://www.lawyer.org.ua>.

5. Глусь Н.С. Корпорації та корпоративне право: поняття, основні ознаки та особливості захисту // автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: спец. 12.00.03: цивільне право та процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Н.С.Глусь – Київ, 2000. – 16с.
6. Кравчук В.М. Корпоративне право. Науково-практичний коментар законодавства та судової практики. – К.: Істина 2005. – 720с.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЕТНІЧНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ

Марчук Наталія Василівна

науковий співробітник Прикарпатського центру політичних та євроінтеграційних досліджень

Утвердження України як незалежної держави з багатонаціональним складом населення потребують науково обґрунтованої розробки і практичного впровадження виваженої етнонаціональної політики. В умовах сьогодення етнічність і націоналізм, міжетнічні конфлікти та різноманітні сепаратистські рухи стали потужною силою, яка помітно впливає на формування сучасного світу, структуру і стабільність сучасних держав. Всеукраїнський перепис 2001 р. зафіксував практично всі нові реалії та тенденції у формуванні етнічної структури українського суспільства [1]. Даний перепис - перший всебічний, науково заангажований, об'єктивний образ сучасного українського суспільства, зокрема і його етнічної структури, що відбувся у вільній, незалежній, правовій державі, в якій громадянам не було потреби приховувати свою власну національність.

Важливе значення для захисту прав і свобод української нації, українців за межами держави та національних меншин в Україні мають двосторонні договори України, які згідно з ч.1 ст.9 Конституції України є частиною національного законодавства. З 1990 р. між Україною і численними зарубіжними країнами укладені двосторонні договори, які врегульовують багато питань національних меншин та гарантують рівність прав та свобод громадянам, які проживають на їх території, незалежно від національної належності, сприяють розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності національних меншин, гарантують право на вільне виявлення, зберігання та розвиток етнічної культури й констатують, що чинні національні законодавства відповідних країн повністю відповідають принципам і нормам міжнародного права у галузі забезпечення прав національних меншин.

Згідно з декларацією про державний суверенітет, держава гарантує громадянам права та свободи, передбачені законодавством, проголошує рівність всіх перед законом незалежно від мови, расової чи національної належності, забезпечує національно-культурне відродження українського народу, функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя, піклується про задоволення потреб українців, що проживають за межами держави [2, с.533-536].

Однак, аналіз чинного законодавства України щодо забезпечення прав етнічних меншин, його порівняння з відповідними правовими нормами інших країн та загальноєвропейськими стандартами дають змогу виокремити питання, які ще не врегульовані в правовій системі України. На законодавчому рівні ще не визначено правовий статус кожного етнокомпонента українського суспільства – титульної нації, національних меншин, корінних народів, законодавчо не визначено терміни "депортовані народи" та "місця компактного проживання".

Законодавча розробка визначення правового статусу народів, які можуть розглядатися як корінні, а також визначення етнічних груп, що до них належать, має спиратися на міжнародно-правові норми, до яких у першу чергу належить Конвенція МОП № 169 „Про корінні народи, що ведуть племінний спосіб життя в незалежних країнах”. У названій Конвенції враховуються інтереси не лише корінного народу, а й держави [3].

Хоча Закон України “Про національні меншини України” вважають одним із найдемократичніших, все ж фахівці вказують на низку недоліків, пов’язаних з недосконалістю та застарілістю окремих положень цього Закону. Тобто, назріла необхідність внесення змін до чинного законодавства, яке має адекватно реагувати на проблеми, що виникають в етнопонаціональній сфері та регулювати всі процеси, які відбуваються в цій галузі суспільних відносин.

Література:

1. Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року: Повідомлення Держ. ком. статистики України // www.ukrstat.gov.ua.
2. Про державний суверенітет України: Декларація Верховної Ради України від 16 лип. 1990 р.- № 55- XII // Відом. Верховної Ради України. – 1990. - № 31. - С.533-536.
3. Конвенція міжнародної організації праці №169 “Про корінні народи та народи, які ведуть племінний спосіб життя в незалежних державах” (Женева, 7 черв.1989 р.)
[/http://infopravo.by.ru/fed1991/ch02/akt12932.shtm](http://infopravo.by.ru/fed1991/ch02/akt12932.shtm)

ОСОБИ, ЗАЗНАЧЕНІ У СТ. 45 ЦПК, ЯК СУБ'ЄКТИ ПРАВА НА АПЕЛЯЦІЙНЕ ОСКАРЖЕННЯ

Овчаренко Антон Сергійович

студент Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого

До складу осіб, які беруть участь у справі позовного провадження, ст. 26 ЦПК включила сторін, третіх осіб, представників сторін і третіх осіб, а у справах наказного та окремого провадження – заявників та інших заінтересованих осіб і їхніх представників. До осіб, які беруть участь у справі, належать органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, а це можуть бути за ст. 45 ЦПК Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокурор, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи.

Органи державної виконавчої влади й органи місцевого самоврядування можуть оскаржити рішення при будь-якій формі своєї участі, а інші особи, зазначені в ст. 45 ЦПК, - тільки при порушенні ними цивільної справи в інтересах інших осіб [1, с. 193].

Що стосується Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, то треба зазначити, що згідно Закону України „Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини” від 23 грудня 1997 року він не має ніякого специфічного статусу як суб'єкт апеляційного оскарження. Так, у п. 10 ст. 13 (в якій йдеться про права омбудсмана) цього закону вказується, що він має право особисто або через свого представника брати участь у судовому процесі у випадках та порядку, встановлених законом [2, ст. 99]. Як свідчить статистика, викладена на офіційному сайті цього органу, більше як за десятирічних термін свого існування Уповноважений з прав людини не виніс жодної апеляційної скарги до суду. З усього вище викладеного витікає висновок, що не слід розширювати право на апеляційне оскарження, а залишити у діючій редакції.

На відмінну від інших суб'єктів, які мають право апеляційного оскарження, інтерес прокурора має процесуальний характер, оскільки мета його участі у справі не зводиться до отримання матеріальних благ завдяки судовому рішення [3, с. 97].

Згідно з п.2 ст. 121 Конституції України одним із завдань прокуратури України є представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом. Це, згідно Рішення Конституційного суду від 8 квітня 1999 р. № 3-рп/99, правовідносини, в яких прокурор, реалізуючи окреслені Конституцією та законами України

повноваження вчиняє в суді процесуальні дії з метою захисту інтересів зазначених суб'єктів [4, с. 39]. Ці дії включають подання прокурором до суду позовної заяви, його участь у розгляді справи за позовною заявою, а також у розгляді судом будь-якої іншої справи за ініціативою прокурора чи за ухвалою суду, якщо це необхідно для захисту інтересів держави. Діяльність прокурора в цивільному судочинстві відбувається в конкретних процесуальних формах, що зазначені у ч.3 ст. 36¹ Закону України „Про прокуратуру”, і не суперечать нормам ЦПК.

Відповідно до частин 1 і 2 ст. 45 ЦПК у випадках, встановлених законом, прокурор може звертатися до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб, або державних чи суспільних інтересів та брати участь у цих справах. Прокурор здійснює в суді представництво інтересів громадянина або держави в порядку, встановленому цим Кодексом та іншими законами, і може здійснювати представництво на будь-якій стадії цивільного процесу.

Таким чином, формою представництва прокурором інтересів громадянина або держави є лише пред'явлення до суду процесуального документа, тобто позовної заяви або апеляційної скарги, незалежно від того чи пред'являв він позов до суду першої інстанції, мотивувавши підстави свого представництва на стадії апеляційного провадження. Таке ж право він має для подачі касаційної скарги, скарги у зв'язку з винятковими обставинами та заяви у зв'язку з ново виявленими обставинами.

Системний аналіз статей 36¹, 37 та 56 Закону України „Про прокуратуру”, який роз'яснює поняття „прокурор”, дає змогу визначити, що позовна заява може бути підписана прокурором або його заступником із зазначенням посади. Право внесення апеляційної, касаційної скарги надано прокурору і заступнику прокурора в межах їх компетенції, незалежно від їх участі в розгляді справи в суді першої інстанції. Помічники прокурора, прокурори управлінь і відділів можуть вносити апеляційні, касаційні скарги тільки у справах, в розгляді яких вони брали участь [5, с. 468-469].

Як слушно зазначає Гусаров К.В., право оскарження судового рішення має надаватися прокуророві не як посадовій особі органу, що згідно з чинним законодавством сприяє дотриманню законності в судах, а винятково як суб'єктові цивільного процесуального права [6, с. 93]. Погляд вчених про те, що прокурор виступає в суді завжди як представник органу нагляду за точним виконанням законів, не зв'язаний з односторонніми інтересами будь-кого з учасників процесу і покликаний своєчасно вживати заходів до усунення будь-яких порушень закону, хто б їх не допускав [7, с. 82], має місце лише у межах кримінального процесу. Дійсно, прокурор є специфічним суб'єктом кримінального процесу,

оскільки він, маючи власну думку, зумовлену внутрішнім переконанням, водночас є „гвинтиком” централізованої державної структури, що стоїть на сторожі законності на всіх стадіях кримінального судочинства (в тому числі й на стадії апеляційного провадження). Він представляє не свої законні інтереси, а позицію прокуратури [7, с. 85]. Але у цивільному процесі, зважаючи на конституційний принцип рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом, необхідно забезпечувати повну рівність прокурора з іншими суб'єктами права апеляційного оскарження.

Ще до прийняття чинного ЦПК в літературі висловлювалася думка, що право апеляційного оскарження у цивільному судочинстві повинен мати лише прокурор, який брав участь у розгляді справи [3, с. 99; 6, с. 94]. Зокрема зазначалося, що якщо право внесення апеляційного подання буде закріплено за прокурором, який не брав участі у судовому провадженні (поряд з тим, який брав участь у справі), це призведе до порушення принципу диспозитивності цивільного процесуального права, оскільки воля прокурора на оскарження судового акта може не співпадати з волею на цю процесуальну дію матеріально і процесуально заінтересованих осіб (сторін, третіх осіб). І з цим важко не погодитися, оскільки прокурор у цивільному судочинстві не повинен замінити сторону при захисті її порушених інтересів. Сьогоднішній фактичний стан можна вважати порушенням передбаченого Конституцією принципу добровільності звернення суб'єкта спірних матеріальних правовідносин до судової форми захисту.

Література:

1. Тертишніков В.І. Цивільний процес України (лекції): Навч.-практ. посіб. – Харків: Видавець СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2006. – 272 с.
2. Закон України „Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини” // Вісник Верховної Ради України. – 1998. – № 20. – ст. 99.
3. Гусаров К.В. Суб'єкти права апеляційного оскарження у цивільному процесі // Проблеми законності. Вип. 65: Респ. між від. наук. збірн. – Х.: НЮАУ, 2003. – с.94-101.
4. Рішення Конституційного суду від 8 квітня 1999 р. № 3-рп/99 // Офіційний вісник України – 1999. - №15. – с. 35.
5. Балюк М.І., Луспеник Д.Д. Практика застосування цивільного процесуального кодексу України (цивільний процес у питаннях і відповідях). Коментарі, рекомендації, пропозиції. Серія „Судова практика”. – Х.: Харків юридичний, 2008. – 708 с.
6. Гусаров К.В. Право прокурора на оскарження судових рішень в апеляційному порядку // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. – №2(32). – с. 92-95.

7. Копетюк М., Книш О. Правові засади участі прокурора в апеляційному провадженні // Юридична Україна. – 2005. – №3. – с. 82-87.

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ

Руденко Володимир Борисович

Українська іноземна юридична колегія (Укрінюрколегія)

Проблемі зловживання правом та законодавчого закріплення відповідних положень було присвячено достатню увагу при розробці нового Цивільного кодексу України [1]. Дослідження зазначеного питання відображено у роботах М.М.Агаркова, В.П.Грибанова, К.С.Юдельсона, Н.А.Чечиної, Яценко Т.С. та інших радянських і російських цивілістів. В Україні питанню недопустимості зловживання правом та визначення меж здійснення суб'єктивних цивільних прав присвячені наукові праці Хміля М.М. та Стефанчука М.О.

Разом з тим, звертає увагу на себе загальний характер опрацювання вказаного питання, що практично зводиться до суб'єктивної оцінки законності чи протиправності дії управомоченим органом.

В сучасних українських політичних реаліях питання зловживання правом привертає підвищену увагу, що характеризується суспільним запитом на врегулювання взаємовідносин різних гілок влади¹.

Предметом цього дослідження є зловживання правом в конкретній сфері, а саме в цивільному судочинстві.

Не торкаючись питання суддівського розсуду при відправленні правосуддя, що має стати окремих дослідженням науковців, можна погодитись з думкою про наявність негативних тенденцій в судочинстві[2].

Поширюється вдосконалення засобів та інструментів зловживання процесуальними правами, що подається як легітимний механізм досягнення успіху у судовій суперечці[3].

Вважається доцільним не тільки чітко окреслити проблему зловживань процесуальними правами, але й на законодавчому рівні закріпити їх максимально прийнятне визначення та запровадити відповідні санкції за недобросовісну поведінку.

Серед чисельних визначень понять зловживання правом найбільш вдалим, на наш погляд, є визначення В.П.Грибанова, згідно якого зловживання правом – це особливий тип цивільного правопорушення, яке

---

¹ Наприклад, регулярні випадки оскарження Президентом України постанов Кабінету Міністрів України до Конституційного Суду України, що призводить до негайної зупинки їх виконання, з подальшим відкликанням Президентом свого подання через небажання отримати негативний результат.

здійснюється уповноваженою особою під час реалізації права, що йому належить, і пов'язаний з використанням недозволених конкретних форм у межах дозволеного йому законом загального типу поведінки².

В юридичній літературі зустрічається поділ зловживань процесуальними правами на кілька великих груп: зловживання процедурою вирішення спору як такою та зловживання окремими процесуальними правами. Зловживання процедурою вирішення спору можна визначити як зловживання правом на отримання законного судового захисту, яке може виходити як від позивачів, так і від відповідачів. Ідентифікація випадків зловживання окремими процесуальними правами виглядає більш складною, оскільки вони пов'язані з конкретними процесуальними правилами та особливими випадками порушення[4].

Подібний поділ зумовлений детальним опрацюванням проблематики зловживання правом на позов М.А.Гурвичем[5]. Сучасні дослідження дають змогу класифікувати зловживання процесуальними правами також за стадіями цивільного процесу, за сферою дії зловживання, за об'єктом зловживання, за наслідками зловживання[6].

М.А.Гурвич правомірно зазначав, що «порочність (недобросовісної поведінки у сфері правосуддя – В.Р.) ... не повинна залишатись без справедливих засобів впливу»³.

Найбільш поширеною санкцією за зловживання процесуальними правами є грошове стягнення з особи, що допустила зловживання⁴. При цьому набувають актуальності застосування інших видів процесуальних покарань за недобросовісне користування процесуальними правами, оскільки все більшу поширеність та визнання отримують стандарти процесуальної моралі, добросовісності, коректності поведінки тощо.⁵ Зокрема, вважається за доцільне запровадити заборону зловживати процесуальними правами для адвокатів та представників сторін у процесі, порушення якої матиме наслідком дисциплінарну відповідальність адвокатів та втрату статусу представника для представника-неадвоката.

Література:

1. Цивільний кодекс України. Науково-практичний коментар: У 2-х ч. / За заг. ред. Я.М.Шевченко. – К.: Концерн «Ін Юре», 2004. – Ч. 1. - С.24-26.

² Наприклад, за визначенням Шебанової Н.А. зловживання процесуальними правами іноді визначається як протиставлення інтересів однієї із сторін, що беруть участь у процесі, справедливому та об'єктивному відправленню правосуддя [4, с.49].

³ Зазначена праця, с.49.

⁴ Див., наприклад, ст. 89 ЦПК України, ст. 95 КАС України, ст. 83 ГПК України.

⁵ Законопроект № 3073 «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо вдосконалення відповідальності за зрив розгляду судових справ та прояв неповаги до суду» було прийнято за основу 14.01.2009р. Верховною Радою України

2. Забродський А. Зловживання правом як загальна тенденція процесу. – Юридичний радник.–Харків, Видавництво «Страйд»: 2006,№5(13).-С.26-27.
3. Смітюх А. Стратегія затягування розгляду господарської справи: сутність та передумови. – Харків, Видавництво «Страйд»: Юридичний радник, 2006, № 3 (11). - С.9-13.
4. Шебанова Н.А. Злоупотребление процессуальными правами. – Арбитражная практика. – М.: 2002, № 5 (14). - С.48-52.
5. М.А.Гурвич. Право на иск. Учебное пособие. Издательство ВЮЗИ. Москва. – 1978.
6. Юдин А.В. Классификация злоупотреблений процессуальными правами в гражданском судопроизводстве. – Арбитражный и гражданский процесс. – М.: Юрист, 2006, № 2. – С. 28-31.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВІДМІННОСТІ ГРУПОВОГО ПОЗОВУ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ СПІВУЧАСТІ

Трач Юрій Юрійович

приватний адвокат, здобувач Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

В світовій практиці для захисту однотипних інтересів значної групи осіб успішно використовують конструкцію групового позову. Однак вітчизняне цивільне процесуальне законодавство не містить будь-яких особливостей регулювання позовного захисту інтересів значної групи осіб. Водночас потреба в спеціальних нормах, спрямованих на оптимізацію захисту інтересів значних груп осіб, об'єктивно існує. Груповий позов дозволить не тільки розвантажити судову систему від розгляду значної кількості однакових вимог, але і створити ефективні та справедливі механізми захисту усіх постраждалих від масового порушення прав, свобод чи законних інтересів.

Теоретичне дослідження групового позову здійснювалось такими вченими як В.К. Пучинський, Г.О. Аболонін, Н.С. Батаєва, П.П. Колесов, Г.П. Тимченко, В.В. Ярков та ін. Однак спеціальні дослідження групового позову у вітчизняній процесуальній науці практично відсутні. Але в сучасних умовах є потреба в доктринальній розробці багатьох аспектів цієї проблематики, зокрема, дослідження співвідношення групового позову з інститутом співучасті.

При наявності спільних вимог у вітчизняному процесуальному праві може застосовуватись конструкція співучасті. Процесуальна співучасть передбачає участь в одному процесі кількох позивачів чи відповідачів,

права вимоги та обов'язки яких не виключаються. В літературі відмічається, що підставою співучасті є характер спірних матеріальних правовідносин, що характеризуються множинністю управомочених чи зобов'язаних осіб [4, с. 62].

Участь у справі кількох позивачів чи відповідачів з одного боку полегшує розгляд: дозволяє одночасно розглянути кілька ідентичних вимог. З іншого боку, співучасть значної кількості осіб здатна унеможливити розгляд, оскільки справа може постійно відкладатися, якщо будь-яка з цих осіб з тих чи інших підстав не зможе приймати участь в засіданні, або буде вчиняти дії, спрямовані на затягування процесу. Нарешті, якщо кількість позивачів є дуже великою, існує чисто технічна проблема зібрати їх всіх разом, вислухати пояснення та клопотання, вчинити інші процесуальні дії.

В літературі висловлені різні позиції щодо співвідношення співучасті та групового позову. Так, деякі дослідники вважають, що майнові групові позови є видом процесуальної співучасті [2, с. 41]. Інші автори відзначають значну кількість відмінностей між процесуальною співучастю та груповим позовом [1, с. 21-23]. Треті вважають групові позови своєрідним «гібридом» співучасті та представництва [3, с. 476]. На нашу думку співучасть та груповий позов, незважаючи на зовнішню подібність, є сутнісно різними інститутами цивільного процесуального права.

Перш за все, розгляд справ, в яких наявна співучасть на боці позивача чи відповідача не відрізняється процесуальними особливостями. Норми, які б встановлювали будь-які виключення чи спеціальні правила розгляду таких спорів на підставі множинності позивачів чи відповідачів, відсутні. Співучасть як інститут цивільного процесуального права спрямована на те, щоб пришвидшити процес тільки внаслідок об'єднання розгляду кількох вимог. Інститут співучасті не дає можливості обмежитись поясненнями окремих співучасників, не встановлює особливих правил слухання справи за відсутності будь-кого із співучасників, не визначає виключень з наслідків неявки в судове засідання.

Натомість груповий позов спрямований на те, щоб потенційні позивачі, активно реалізуючи право на судовий захист організувалися таким чином, щоб якнайбільше спростити процедуру судового розгляду при дотриманні прав та без шкоди для винесення законного та обґрунтованого рішення. Потреба така виникає в тому випадку, коли проста співучасть на стороні позивача не дозволить прискорити процес. Конструкція групового позову має своїм призначенням встановлення специфічного процесуального механізму, який полягає у ряді особливих правил, доповнень та виключень до звичайного порядку судового

розгляду цивільних справ, що дозволяють Тому і переважна більшість авторів підтримує думку про непридатність співучасті для розгляду вимог значної кількості осіб [1; 2]. Крім того, призначення інституту співучасті

- це виключно врегулювання відносин між співучасниками. В той же час груповий позов регулює не тільки відносини між членами групи, але й передбачає особливості пред'явлення, розгляду, вирішення та виконання спору.

Отже, на нашу думку, основна відмінність між інститутом співучасті та груповим позовом проявляється в їх призначенні. Завдання інституту співучасті

- врегулювання відносин між кількома співучасниками. Призначення групового позову - встановлення особливостей пред'явлення, розгляду, вирішення та виконання однотипних вимог значної кількості осіб. Тому груповий позов - не просто множинність осіб в цивільній справі, а особливий вид позовного провадження, що регулює пред'явлення, розгляд, вирішення та виконання вимог значної кількості осіб.

Джерела:

1. Аболонин Г. О. Групповые иски. - М: Норма, 2001. - 256 с.
2. Батаева Н.С. Судебная защита прав и интересов неопределенного круга лиц : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Батаева Наталья Сергеевна. - М., 1998.-135с.
3. Елисеев Н. Г. Гражданское процессуальное право зарубежных стран: [учебник] / Н. Г. Елисеев. - [2-е изд., перераб. й доп.]. - М. : Проспект, 2004. - 624 с.
4. Научно-практический комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу РСФСР / Под ред. М. К. Треушникова. - М.: Городец-издат, 2000. - 704 с.

ДО ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: ДЕЯКІ СПОСОБИ НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ДЕРЖАВНЕ МАЙНО

Демидова Євгенія Євгенівна

студентка Інституту підготовки кадрів для органів прокуратури

України Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого

В ст. 316 ЦК України надається визначення поняття «право власності», під яким розуміється право особи на річ (майно), яке воно здійснює згідно закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Право власності є непорушним. Ніхто не може бути протиправно позбавленим такого права або обмеженим, крім випадків передбачених законом.

В державній власності знаходиться майно, в тому числі гроші, які належать державі Україна, - це стверджується в ч. 1 ст. 326 ЦКУ. Далі в другій частині зазначеної статті вказується, що від імені і в інтересах держави право власності здійснюють відповідно органи державної влади.

Конституція України встановлює правила і межі діяльності органів державної влади та їх посадових осіб при здійсненні ними своїх повноважень, зокрема, в сфері володіння, користування та розпорядження державною власністю. Вони повинні діяти тільки на підставі закону і способом, який визначається законом.

Органи державної влади при здійсненні своїх повноважень щодо державного майна є суб'єктами певних правовідносин. У випадку відчуження державного майна між ними та іншими суб'єктами (фізичними та юридичними особами), виникають відносини «відчуження – набуття» права власності. Органи державної влади позбавляються прав на майно, одночасно з цим фізичні або юридичні особи їх набувають.

Вивчення статей 344 та 345 ЦК України дозволяє зробити висновок, що перехід прав власності на державне майно к іншим суб'єктам може бути здійснений такими способами:

1) шляхом добросовісного заволодіння чужим (державним) майном і відкритим, безперервним володінням ним протягом часу, передбаченого в ст. 344 ЦКУ. Наприклад, володіння нерухомим майном потрібно щоб було протягом десяти років або володіння рухомим майном – протягом п'яти років. Право власності на нерухоме майно, що підлягає державній реєстрації виникає за набувальною давністю з моменту державної реєстрації;

2) у зв'язку із заволодінням державним майном на підставі договору з уповноваженим органом державної влади, який після закінчення строку договору не пред'явив вимоги про його повернення. Право власності при наявності таких обставин набувається на нерухоме майно через п'ятнадцять, а на рухоме майно – через п'ять років з часу спливу позовної давності

3) шляхом приватизації державного майна, здійсненої відповідно до закону.

ГК України також містить приписи, які надають право на відчуження об'єктів державної власності, і встановлюють порядок здійснення таких дій. Так, в ч. 2 ст. 75 ГК України право на відчужування майнових об'єктів, що належать до основних фондів, надається державним комерційним підприємствам. Такі підприємства є суб'єктами підприємницької діяльності. Відмінність їх від інших комерційних юридичних осіб полягає в тому, що майно за ними закріплюється на праві господарського відання (ч. 2 ст. 74 ГК). Але на підставі ст. 75 ГК державні комерційні підприємства при наявності попередньої згоди органу, до сфери управління входить підприємство, можуть здійснювати відчужування майна. Цікавою є вказівка в тексті статті на те, що таке відчужування проводиться, як правило, на конкурентних засадах. Тобто законодавець не тільки надає можливість відчуження – набуття права власності на державне майно у встановленому ним порядку, але і при цьому не виключає відсутності конкурсу. Перехід права власності на державне майно таким способом здійснюється поза програмою приватизації.

ПОНЯТТЯ ВУГІЛЬНОЇ ШАХТИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

*Ілларіонов Олександр Юрійович
молодший науковий співробітник Інституту економіко-правових
досліджень НАН України*

Відповідно до ст. 1 Гірничого закону України від 6 жовтня 1999 р. № 1127-XIV [1] шахта – це гірниче підприємство з видобування корисних копалин (вугілля, солей тощо) підземним способом. Центральний галузевий Закон – Гірничий закон України, містить загальне визначення шахти як підприємства, при цьому уточнюючи окремі види відносно видобутку окремих корисних копалин. Гірничий закон по тексту оперує загальним поняттям «гірниче підприємство», яке охоплює поняття «вугільна шахта» (ст. 1 Гірничого закону України). Положення про

проектування гірничодобувних підприємств України та визначення запасів корисних копалин за ступенем підготовленості до видобування, затверджене наказом Міністерства промислової політики України «Про затвердження Положення про проектування гірничодобувних підприємств України та визначення запасів корисних копалин за ступенем підготовленості до видобування» від 7 травня 2004 р. № 221 [2] містить подібне визначення шахти.

Важливість та актуальність дослідження нормативного змісту поняття «вугільна шахта» пов'язано з тим, що кам'яне вугілля в Україні видобувається шахтним способом, а саме поняття «вугільна шахта» широко є вживаним як у назвах окремих нормативно-правових актів, так і по їх тексту, цей термін сприймається як щось загальноприйняте та загальновідоме.

Однак, нормативного визначення поняття «вугільна шахта» вітчизняне законодавство не містить. Окремі нормативно-правові акти оперують поняттям «вугледобувне підприємство». При детальному аналізі вугільного законодавства можна встановити, що «вугледобувне підприємство» є різновидом «гірничого підприємства». Відповідно до п. 2.1 Загальних вимог охорони праці працівників гірничодобувних підприємств, затверджених Наказом Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи «Про затвердження Загальних вимог охорони праці працівників гірничодобувних підприємств» від 19 липня 2006 р. № 459 [3] гірничодобувні підприємства – це підприємства, що видобувають тверду мінеральну сировину підземним або відкритим способом і діяльність яких полягає у: видобуванні мінеральної сировини; пошукових роботах з метою подальшого видобування мінеральної сировини; підготуванні видобутого матеріалу до подальшого використання або його продажу. А це вже є четвертим подібним нормативно закріпленим терміном.

Ведення добувних робіт шахтним способом вимагає безумовного додержання принципу їх безпечності. Правила безпеки у вугільних шахтах, затверджені наказом Державного комітету України з нагляду за охороною праці «Про затвердження Правил безпеки у вугільних шахтах» від 16 листопада 2004 р. № 257 [4], нажаль, теж не містять визначення вугільної шахти, оперуючи даним поняттям як чимось загальновідомим, хоча і є центральним нормативно-правовим актом, який визначає норми і правила безпечного ведення гірничих робіт, використання гірничошахтного і електротехнічного устаткування, рудникового транспорту, вимоги щодо провітрювання і протиаварійного захисту гірничих виробок, дотримування пилогазового режиму, виробничої

санітарії, охорони праці та довкілля, тобто основні засади господарювання вугільної шахти як підприємства.

Відповідно до наказу Міністерства вугільної промисловості України «Про створення робочої комісії з розробки Правил безпеки у вугільних шахтах з урахуванням європейських норм» від 26 жовтня 2007 р. № 472 [5] було розроблено НПАОП 10.0-1.01-08 «Правила безпеки у вугільних шахтах», адаптовані до норм Європейського Союзу. Даючи коротку характеристику розробленому проекту вказаного нормативно-правового акта, варто відмітити, що його предмет значно розширено порівняно з діючою на сьогодні редакцією. Однак і нові Правила не містять визначення «вугільна шахта», хоча воно і вживається по тексту. Новий стандарт містить визначення «гідрозахисна шахта» (п. 1.5), «гідрозахисна шахта, що відкачує воду заглибними насосами» (п. 1.6), «вугільна шахта, що ліквідується» (п. 1.11).

Відповідно до розділу II Програми «Українське вугілля», затвердженої постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми «Українське вугілля» від 19 вересня 2001 р. № 1205 [6], було передбачено створити умови для визначення шахти основною ланкою реформування відносин власності у вугільній промисловості. Однак, постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження заходів з організаційного забезпечення виконання Програми «Українське вугілля» на 2003 рік» до відповідного розділу було внесено зміни, суть яких зведено до створення державних підприємств з видобутку вугілля із закінченим виробничим циклом з випуску вугільної продукції. При цьому роль вугільної шахти як самостійного господарюючого суб'єкта була знижена до мінімуму, що у подальшому негативно вплинуло і на законодавство, звідки з часом почали зникати відповідні нормативні визначення вугільної шахти як окремої виробничо-господарської ланки.

Окремі шахти набули статусу «відокремленого підрозділу» при великих державних підприємствах, поняття «шахта» активно стало асоціюватися із поняттям «відокремлений, технологічно-майновий комплекс». На практиці це можна зрозуміти на прикладі низки останніх наказів Міністерства вугільної промисловості України про припинення діяльності відокремлених підрозділів з одночасною передачею їх майна в оренду (див., наприклад: наказ Міністерства вугільної промисловості України «Про припинення діяльності ВП «Шахта «Білозерська» ДП «Добропіллявугілля» від 26 листопада 2008 р. № 619 [7] та ін.).

Ще одним напрямком тут варто виділити приєднання окремих збиткових шахт до державних підприємств в рамках прийнятого управлінського рішення відповідно до Програми «Українське вугілля» (див., наприклад: наказ Міністерства палива та енергетики України «Про

припинення діяльності державного підприємства «Шахта «Никанор-Нова» від 24 вересня 2004 р. № 584 [8]).

Відповідно до Порядку ліквідації збиткових вугледобувних та вуглепереробних підприємств, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку ліквідації збиткових вугледобувних та вуглепереробних підприємств» від 27 серпня 1997 р. № 939 [9] було видано, наприклад, накази Міністерства вугільної промисловості та Міністерства палива та енергетики України «Про припинення діяльності ДП «Шахта 3-біс» шляхом ліквідації» від 11 квітня 2006 р. № 221 [10], «Про припинення діяльності ДП «Шахта «Річна» шляхом ліквідації» від 5 жовтня 2005 р. № 506 [11], «Про припинення діяльності ДВАТ «Шахта ім. В. Р. Менжинського» шляхом ліквідації» від 7 квітня 2004 р. № 185 [12]. Це є прикладом ліквідації вугільної шахти як у правовому сенсі, так і у фізичному як технологічно-майнового комплексу.

Все це дає підстави сказати, що з 2003 р. зазнала суттєвих змін ідеологія реформування вугільної галузі, яка нормативно була закріплена Указом Президента України «Про заходи щодо підвищення ефективності управління вугільною галуззю та її розвитку» від 6 липня 2004 р. № 752/2004 [13] (втратив чинність), а згодом – Концепцією реформування вугільної галузі, затвердженою розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування вугільної галузі» від 14 травня 2008 р. № 737-р [14], відповідно до цієї ідеології вугільна шахта не розглядається як самостійно господарюючий суб'єкт.

Все вищевикладене доводить, що ідеологія реформування вугільної промисловості останніх років прямо вплинула на нормативно-правову базу, яку можна охарактеризувати як вугільне законодавство, з якої поняття «вугільна шахта» необґрунтовано просто випало. На нашу думку це є неприпустимим, поняття «вугільна шахта» варто повернути до діючого законодавства, причому на рівні Закону України. Зроблені висновки цілком співпадають з пропозиціями, висунутими авторами монографії «Комплексне освоєння вугільних родовищ Донецької області» [15, с. 64].

Література:

1. Гірничий закон України від 6 жовтня 1999 р. № 1127-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 50. – Ст. 433.
2. Про затвердження Положення про проектування гірничодобувних підприємств України та визначення запасів корисних копалин за ступенем підготовленості до видобування: наказ Міністерства промислової політики України від 7 травня 2004 р. № 221 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 27. – Частина 2. – Ст. 1807.

3. Про затвердження Загальних вимог охорони праці працівників гірничодобувних підприємств: наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 19 липня 2006 р. № 459 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 32. – Ст. 2349.
4. Про затвердження Правил безпеки у вугільних шахтах: наказ Державного комітету України з нагляду за охороною праці від 16 листопада 2004 р. № 257 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 13. – Ст. 689.
5. Про створення робочої комісії з розробки Правил безпеки у вугільних шахтах з урахуванням європейських норм: наказ Міністерства вугільної промисловості України від 26 жовтня 2007 р. № 472 // Відомості Міністерства вугільної промисловості України. – 2007. – № 10.
6. Про затвердження Програми «Українське вугілля»: постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2001 р. № 1205 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 38. – Ст. 1731.
7. Про припинення діяльності ВП «Шахта «Білозерська» ДП «Добропіллявугілля»: наказ Міністерства вугільної промисловості України від 26 листопада 2008 р. № 619 // Відомості Міністерства вугільної промисловості України. – 2008. – № 11.
8. Про припинення діяльності державного підприємства «Шахта «Никанор-Нова»: наказ Міністерства палива та енергетики України від 24 вересня 2004 р. № 584 // Відомості Міністерства палива та енергетики України. – 2004. – № 9.
9. Про затвердження Порядку ліквідації збиткових вугледобувних та вуглепереробних підприємств: постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 1997 р. № 939 // Офіційний вісник України. – 1997. – № 103.
10. Про припинення діяльності ДП «Шахта 3-біс» шляхом ліквідації: наказ Міністерства вугільної промисловості України від 11 квітня 2006 р. № 221 // Відомості Міністерства вугільної промисловості України. – 2006. – № 4.
11. Про припинення діяльності ДП «Шахта «Річна» шляхом ліквідації: наказ Міністерства палива та енергетики України від 5 жовтня 2005 р. № 506 // Відомості Міністерства палива та енергетики України. – 2005. – № 10.
12. Про припинення діяльності ДВАТ «Шахта ім. В. Р. Менжинського» шляхом ліквідації: наказ Міністерства палива та енергетики України від 7 квітня 2004 р. № 185 // Відомості Міністерства палива та енергетики України. – 2004. – № 4.
13. Про заходи щодо підвищення ефективності управління вугільною галуззю та її розвитку: Указ Президента України від 6 липня 2004 р. № 752/2004 // Урядовий кур'єр. – 2004. – № 126.

14. Про схвалення Концепції реформування вугільної галузі: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 травня 2008 р. № 737-р // Офіційний вісник України. – 2008. – № 37. – Ст. 1244.

15. Амоша А.И., Логвиненко В.И., Гринев В.Г. Комплексное освоение угольных месторождений Донецкой области: монография / НАН Украины. Ин-т экономики промышленности. – Донецк, 2007. – 216 с.

ІНВЕТОРИ В КОРПОРАТИВНІ ОБЛІГАЦІЇ: РЕАЛІЗАЦІЯ ТА ЗАХИСТ ЇХ ПРАВ В УКРАЇНІ

Хмарська Яна Віталіївна

аспірант кафедри господарського права та господарсько-процесуального права Інституту економіко-правових досліджень НАН України

Відповідно до ч.2 ст. 2 ЗУ «Про цінні папери та фондовий ринок» учасниками фондового ринку є емітенти, інвестори, саморегульвні організації та професійні учасники фондового ринку. Інвестори в цінні папери - фізичні та юридичні особи, резиденти і нерезиденти, які набули права власності на цінні папери з метою отримання доходу від вкладених коштів та/або набуття відповідних прав, що надаються власнику цінних паперів відповідно до законодавства [1].

В цій доповіді автор більш детально зупиниться на можливостях, а також правах та обов'язках інвесторів в облігації, зокрема фізичних особах, які інвестують власні кошти в будівництво житла.

Придбання облігацій встановлює певні взаємні права і обов'язки, типові для боргових відносин, що існують між кредиторами та боржниками. Зокрема, основними правами власника облігацій (після їх придбання) є:

- право на повернення повної суми коштів, наданих у борг емітенту або погашення такої суми відповідним майном;
- право на отримання обіцяної емітентом винагороди за користування коштами, що були ним позичені;
- право вимагати своєчасну сплату заборгованості;
- право власності на облігації. Останнє означає, що власник облігації може володіти, користуватися та розпоряджатися облігаціями, які йому належать, без будь-яких обмежень, якщо такі не зазначені в умовах випуску.

З іншого боку, власник облігації зобов'язаний:

- повністю сплатити вваріть облігації, тобто позичити грошові кошти у розпорядження емітента на обумовлений строк, утримуючись від вимоги дострокового погашення заборгованості;

- надати кошти позики безумовно, не висуваючи при цьому будь-яких вимог, та деякі інші зобов'язання [2, с. 136-137].

Емісія облігацій під житло є одним із законодавчо допустимих способів залучення коштів фізичних осіб в будівництво нерухомості. Привабливість облігацій для інвесторів – фізичних осіб полягає в тому, що придбаваючи пакет облігацій, інвестор в договорі закріплює за собою конкретну квартиру, при цьому підписує договір резервування квартири. Після здачі житлового будинку в експлуатацію інвестор отримує свою квартиру і повертає компанії-забудовнику (емітенту облігацій) пакет облігацій [3, с. 20].

Таким чином, облігації є засобом продажу прав на нерухомість, яка будується з метою подальшого отримання інвестором завершеного будівництва житла за ціною, що не перевищує вартість оплаченої облігації, відповідно до норм та положень ЗУ «Про цінні папери та фондовий ринок».

Пакет облігацій представляє собою цільові безвідсоткові облігації в кількості, достатній для придбання обраної інвестором квартири. Так, інвестор має ряд переваг. Він закріплює за собою майнові права на проінвестовану частину квартири, отримує гарантію на цільове використання внесених коштів, має можливість в будь-який момент продати майнові права на квартиру за ціною, що відрізняється від номіналу, отримує квартиру за ціною, що зазначена в облігації, якщо вартість квартири на момент її отримання перевищує вартість облігацій, може не хвилюватися відносно вторинного перепродажу квартири іншому інвестору, так як має в особі Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку контролера за діяльністю і фінансовим станом компанії-забудовника [4, с. 12].

При придбанні облігації інвестор отримує право на отримання 1 (0,10 або 0,01) кв.м. житлового приміщення. Строк обігу облігації реєструється довше, аніж запланований строк будівництва житла (облігації можуть бути погашені достроково). Номінал однієї облігації визначається за вартістю, що наближена до собівартості будівництва. Продаж облігацій здійснюється пакетом облігацій (кількість облігацій в пакеті відповідає кількості квадратних метрів житлового приміщення, що придбається) за договором купівлі-продажу облігацій. Адреса житлового приміщення, що придбається фіксується в договорі купівлі-продажу облігацій, конкретні характеристики такого житла зазначаються в договорі резервування або укладається ще один договір – договір інвестування будівництва шляхом купівлі-продажу облігацій [5, с. 4-5].

Відповідно до ст. 633 ЦК України [6], інформацію про випуск цінних паперів можна розглядати в якості публічного договору, що передбачає закріплення однакових умов для усіх осіб, що придбавають облігації.

На думку автора, при погашенні вищезазначених облігацій можуть виникнути істотні перепони для реалізації прав власників облігацій, оскільки:

- усі власники облігацій мають рівні права на отриманні однієї і тієї ж площі (метрів), навіть якщо вона вже будь-яким чином закріплена за одним з них, що може призвести до появи конфліктів між власниками облігацій і емітентом;

- за умовами емісії, коли емітент зобов'язується надати власнику однієї облігації 1 кв. м. в будівлі, залишається незрозумілим, яким чином емітент надасть його і яким чином проведе відповідне оформлення, якщо власник забажає обмежитися тільки цим 1 кв. м. [7, с. 13].

Таким чином, випуск цільових облігацій з метою фінансування будівництва в тому виді, в якому воно присутнє на ринку нерухомості в даний час, може створити масу проблем для емітента та не менше проблем для інвестора. На думку автора, таких проблем можна уникнути шляхом випуску іменних облігацій. Так, згідно з п. 4 ст. 197 ЦК України, права, посвідчені іменним цінним папером, передаються в порядку, встановленому для уступки права вимоги (цесія). Відповідно, в обов'язки власника облігацій, що має намір здійснити їх відчуження на вторинному ринку, буде входити письмове повідомлення емітента, а якщо інформацією про випуск цінних паперів як публічним договором буде передбачена письмова згода емітента як умова уступки права вимоги, тоді власники облігацій зможуть розпоряджуватися ними тільки за згодою емітента у відповідності до ст. 516 ЦК України. В цьому випадку проблем з отриманням однієї і тієї ж квартири невизначеним колом осіб не буде.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що ринок облігацій, який достатньо швидко розвивається в Україні, стане своєрідним тестом довіри інвестора до вітчизняних компаній-забудовників. Неодмінною умовою для появи такої довіри повинно бути надання свободи в придбанні і продажу облігацій в будівельній галузі. З урахуванням вищевикладеного, ринок облігацій можна вважати демократичним ще і тоді, коли буде приділятися підвищена увага дрібним інвесторам – фізичним особам.

Література:

1. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006. www.rada.gov.ua
2. Сухонос В.В., Завальна Ж.В., Старшинський М.В. Правове регулювання цінних паперів в Україні: Навч. посібник. – Суми, 2005. – 327с.
3. Дроздова Н. Как облигации могут простроить дом? – Юридическая практика. - № 13(535). – 25.03.2008. - С.20.

4. Калиненко Я. Эмиссия облигаций под жилье. – Юридическая практика. - № 8(478). – 20.02.2007. – С.12.
5. Доценко-Билоус Н. Целевые облигации как способ финансирования строительства. – Юридическая практика. - № 13(379). – 28.03.2005. – С.4-5.
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. www.rada.gov.ua
7. Бондарь А., Лозицкий А. О применении целевых облигаций в финансировании строительства. – Юридическая практика. - № 25 (391). – 21.06.2005. – С.13.

ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ФОРМЫ КРУПНЫХ АГРОПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Нерозя Анастасия Викторовна

аспирантка Института экономико-правовых исследований НАН Украины

Одной из главных причин кризиса отечественного агропромышленного комплекса (далее – АПК) можно считать потерю управляемости отраслью. Системное единство управления было утрачено в результате акционирования большинства предприятий и даже целых отраслей. Сегодня ни у кого не вызывает сомнение необходимость присутствия государственного регулирования в аграрной сфере.

Наилучшим позитивным результатом аграрной реформы, начало которой заложено принятием Указа Президента Украины «О безотлагательных мерах по реформированию аграрного сектора экономики» от 03.12.99 г. № 1529/99 [1], можно считать развитие интеграционных процессов между сельскохозяйственными товаропроизводителями и промышленными предприятиями. На базе уже почти обанкротившихся коллективных сельскохозяйственных предприятий (далее – КСП), создавались новые сельскохозяйственные формирования, основанные на частной собственности на землю и имущество.

Первый этап реформирования был связан с реорганизацией колхозов в КСП, следующий – с трансформацией КСП в иные организационно-правовые формы хозяйствования. Частные хозяйства стали на переходном этапе стабилизационной формой хозяйствования, но поскольку в них превалирует ручной труд, эта форма не могла быть перспективной.

Третий этап реструктуризации АПК пошел по эволюционному пути «снизу», без соответствующего юридического сопровождения. Результатом третьего этапа реструктуризации аграрных предприятий, явилось сосредоточение капитала и агропромышленного производства

посредством создания больших агропромышленных формирований. Это мощные производственные компании с крупным частным капиталом. Они используют современную высокопроизводительную технику, прогрессивные технологии развивают на новейшей технологической базе крупномасштабную переработку сельскохозяйственной продукции и собственную торговую сеть [2].

Создание крупных сельскохозяйственных объединений в АПК получило широкое распространение в 70-е – 80-е годы. Затем этот процесс был приостановлен и вновь возобновился (пока еще в некоторых регионах) лишь в последние годы. В условиях кризиса субъекты хозяйствования в АПК стали более активно участвовать в процессах кооперации и агропромышленной интеграции. В ряде регионов стали воссоздаваться агрофирмы теперь уже на рыночной основе.

Согласно ст. 126 Хозяйственного кодекса Украины (далее – ХК) под холдинговыми компаниями понимается открытое акционерное общество, которое владеет, пользуется, а также распоряжается холдинговыми корпоративными пакетами акций (частей, паев) двух или более корпоративных предприятий (кроме пакетов акций, которые находятся в государственной собственности)[3]. Принципы функционирования холдинговых компаний в Украине, а также особенности их создания, деятельности и ликвидации регулируется специальным Законом Украины «О холдинговых компаниях в Украине» от 3.12.1999 г. № 1529/99 [4].

Агрохолдингом может быть такой субъект хозяйствования, уставные документы и деятельность которых соответствуют требованиям Закона Украины «О холдинговых компаниях». В данном случае приставка «агро» свидетельствует о принадлежности холдинга к АПК. В п. 8 ст. 63 ХК Украины указано, что в случае существования зависимости от другого предприятия, предусмотренных ст. 126 ХК, предприятие признается дочерним.

Таким образом, там, где происходит инвестирование производства за счет сельхозтоваропроизводителей – успех обеспечен. Убедительное тому подтверждение – практика хозяйствования крупных агроформирований, которые претендуют на статус крупнотоварного производителя.

Проведенный анализ позволяет сделать выводы о том, что в существующих условиях, сложившихся в АПК, необходимо законодательно закрепить принципиально новую, отвечающую всем насущным потребностям рассматриваемой сферы производства организационно-правовую форму, например «агропромышленное предприятие», ввести понятие «крупнотоварный сельскохозяйственный товаропроизводитель». На региональном уровне можно предложить районные, городские, поселковые, сельские аграрные ассоциации, которые позволили бы взаимодействовать городу и селу на договорных

основаниях, а также эффективных связей между отраслями экономики: машиностроение – сельское хозяйство, топливно-энергетический комплекс – сельское хозяйство, банки – сельское хозяйство и т.д.

Литература:

1. Указ Президента «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» від 03.12.99 р. № 1529/99 // Офіційний вісник України. – 1999. – №49. – Ст. 2400.
2. Чечелюк П. Птицеводство – парадное крыльцо крымского АПК // Еженедельник «Держава-2000». – 2008. – 3-9 октября. – № 40 (432). – С. 2.
3. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. №436-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – №11. – Ст. 462.
4. Закон України «Про холдингові компанії в Україні» от 3.12.1999 г. №1529/99 // Відомості Верховної Ради. – 2006. – №39. – Ст. 291.

CIVIL-LEGAL PROTECTION OF COPYRIGHT AND CONTIGUOUS RIGHTS IN UKRAINE

Aksyonova Irené

student of the economic-legal faculty of The Odessa National Academy of Law in Simferopol

The jurisdictional form of protection of copyright can be carried out with the use of civil-legal form of protection.

In my opinion, actuality of the problem lies in the fact that lately, the citizens of Ukraine more frequently apply to the court to defend or to renew their broken copyright, especially those related to creation of new modern technologies. It is not difficult to create the counterfeiting copy of creation, phonograms, videograms now. Stealing of the computer programs, piracy and plagiarism became widespread. It is possible to forge information or documents concerning ownership. That's why the problem of civil-legal protection of copyright in Ukraine is actual today.

Civil-legal method is the most widespread method of resolving disputes concerning authorship rights. Its main purpose is not the punishment of the violator, but the renewal of author's copyrights and claiming damages. In this connection the legislation of Ukraine set the wide spectrum of methods of protection of copyrights and contiguous rights.

They are: 1) confession of sole right; 2) confession of invaliding of a transaction about ownership; 3) prevention of actions which violate the right or create the threat of its violation; 4) renewal of situation existed before; 5) financial damages, damages for mental distress; 6) confession of the state body's decision as illegal.

But there are the special methods of protection, foreseen by the author legislation. They are: the payment of profit got by a violator because of the violation of authorship or contiguous rights and payment of compensation.

As for the methods of protection of copyright they depend on whether these rights are property or nonproperty.

The violator of copyrights can be prosecuted to the civil-legal liability irrespective of the form of the guilt (intention or carelessness), and irrespective of availability or absence of financial or moral damage. Also the violator can be brought to the civil-legal liability regardless his prosecution to administrative or criminal liability.

Legal defence is the most widespread and effective method of fight against violation of copyright and contiguous rights. Foundation for prosecution of the violator to the civil liability is bringing in a lawsuit by the author or the

legal owner in the civil or economic legal proceeding. It is based on the articles 431, 432 of the Civil code of Ukraine. Copyright registration can substantially facilitate procedure of proving facts in a court, as the registration document contains such important information as the object, the date of invention and the name of the creator.

State registration of copyright must be carefully worded since it may be possible to copy any part of the process or invention not mentioned in the document. If all points of law have been observed the creator of the work or the owner of authorship will be able to protect his ownership applying great variety of civil-legal methods.

Literature:

1. Civil Code of Ukraine (June 16, 2003).
2. Law of Ukraine of "Copyright and contiguous rights" (December 23, 1993)
3. Decision of the Cabinet of Ministers of Ukraine «About the state registration of copyright and agreements concerning the right of the author's work» (December 12, 2001)

ЗМІСТ

Частина I

Теорія та історія держави і права. Історія політичних і правових вчень. Філософія права

<i>Бігун В'ячеслав Степанович</i> ФІЛОСОФІЯ ПРАВОСУДДЯ І ПОЗИТИВНОГО ПРАВА (КОЛІЗІЯ НА ПРИКЛАДІ ТЛУМАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ).....	3
<i>Боровська Н. В., Стоцька Н. Я.</i> ФОРМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ.....	5
<i>Колотова Олена Володимирівна</i> ДОПУСТИМІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ АНАЛОГІЇ.....	7
<i>Кривицький Юрій Віталійович</i> ДО ПРОБЛЕМИ СТРУКТУРИ НОРМИ ПРАВА.....	10
<i>Кудін Сергій Володимирович</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ У ПРАЦЯХ М.Д. ІВАНИШЕВА.....	13
<i>Ухач Василь Зіновійович</i> "АНТОНІВЕЦЬКА ПОВСТАНСЬКА РЕСПУБЛІКА": ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ.....	16
<i>Пастернак Софія Валерієвна</i> К ПРОБЛЕМЕ ПРЕОДОЛЕННЯ ПРАВОВОГО НИГИЛИЗМА В УКРАЇНЕ.....	19

Конституційне право. Міжнародне право

<i>Макарова Антоніна Григорівна</i> ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я ТА ЇХ ЗАХИСТ В УКРАЇНІ.....	25
<i>Шевченко Анастасія Ростиславівна</i> ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ ДОПОМІЖНОГО ОРГАНА ЕКОСОР, КОМІСІЇ ІЗ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ, ЯК МІЖНАРОДНОЇ НЕУРЯДОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЩОДО ВИКЛИКІВ І ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОБЛЕМ МІЖНАРОДНОГО	

ПРАВА В ЧАСТИНІ ПРОТИПРАВНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЛЮДИНИ.....	27
--	----

<i>Штець Роман Петрович</i> МІЖНАРОДНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	31
--	----

<i>Аксёнова Ирина Анатольевна</i> ЗАЩИТА ПРАВ ЖЕНЩИН. МЕЖДУНАРОДНЫЙ И НАЦИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ.....	35
--	----

<i>Шмавонян Мери Сосевна</i> ДЕРЖАВЫ, ПРИЧАСТНЫЕ К ГЕНОЦИДУ АРМЯН, ДОЛЖНЫ ИСКУПИТЬ СВОЮ ВИНУ.....	38
---	----

Адміністративне право. Митне та податкове право

<i>Дрозд Олексій Юрійович</i> ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ У СПРАВАХ ПРО ЗЛОЧИНИ В СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН.....	43
--	----

<i>Іванов Андрій Валерійович</i> ОСНОВНІ ПРІОРИТЕТИ ФОРМУВАННЯ НОВІТНЬОГО НОРМАТИВНОГО ПІДґРУНТЯ УЧАСТІ ЕКСПЕРТА В АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	45
--	----

<i>Козут Ольга Володимирівна</i> ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВА ОСОБИ, ЯКА ПРИТЯГАЄТЬСЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	48
---	----

<i>Марчевський Сергій Валерійович</i> ПРАВА І СВОБОДИ ГРОМАДЯН ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ЗАХИСТУ У ПРОВАДЖЕННІ В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ЗІ СТОРІНОК СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ТА ІНТЕРНЕТУ.....	49
--	----

<i>Меліхова Ольга Юріївна</i> НОРМАТИВНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ЗАОХОЧЕННЯ, ЯК МЕТОДУ УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ.....	53
--	----

<i>Оплачко Ирина Олексіївна</i> ПОТЕРПІЛИЙ В СУЧАСНІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ: ОІЄНТИРИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	58
--	----

<i>Павлівська Світлана Миколаївна</i> ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ОСОБИ У ПРАВОВІДНОСИНАХ ІЗ СУБ'ЄКТАМИ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ.....	60
---	----

Співак Марина Вікторівна ПРИНЦИП ПРІОРИТЕТУ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я В КОДЕКСІ УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ.....62

Ткаченко Олена Євгенівна АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ БОРОТЬБИ З ЕКОНОМІЧНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ ЩОДО ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ ПО ВИЯВЛЕНИХ ЗЛОЧИНАХ.....66

Зезека Наталя Алексеевна, Фокас Людмила Николаевна МИГРАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ В КОНТЕКСТЕ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧЕСКОГО РАЗВИТТИ УКРАЇНИ.....69

Фінансове право. Банківське право

Онищенко Юрій Миколайович ДО ПИТАННЯ ПРО КЛАСИФІКАЦІЮ ДЕРЖАВНИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ.....75

Екологічне право. Земельне право. Аграрне право

Chornous O. V. PROBLEMS OF THE LEGAL REGULATION OF THE HANDLING WITH PESTICIDES AND AGROCHEMICALS IN UKRAINE AS A CONSTITUENT OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGROCULTURAL AND INDUSTRIAL COMPLEX OF UKRAINE.....78

Плецкая Юлия Викторовна ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ИПОТЕКИ ЗЕМЕЛЬ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО НАЗНАЧЕНИЯ В УКРАИНЕ.....81

Частина II

Кримінальне право. Кримінальний процес. Криміналістика. Кримінологія. Кримінально-виконавче право

Атаманчук Ірина Анатоліївна РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВОВИХ НОРМ ПРО ПІДСУДНІСТЬ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВІДНОСИН.....3

<i>Головко Тетяна Миколаївна</i> ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ (ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ).....	5
<i>Гуріна Дарія Петрівна</i> ПРОЦЕСУАЛЬНА КОМПЕТЕНЦІЯ ЕКСПЕРТА ПРИ ВСТАНОВЛЕННІ НИМ ОБСТАВИН, ЩО СПРИЯЛИ СКОЄННЮ ЗЛОЧИНУ	8
<i>Демидова Людмила Миколаївна</i> ЯКІСТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ ТА ПОВНА СТАТИСТИКА ЯК УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	11
<i>Дердюк Богдан Миколайович</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СУДОМ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ ДО НЕОСУДНИХ ТА ОБМЕЖЕНО ОСУДНИХ ОСІБ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН.....	14
<i>Колесник Марина Олександрівна</i> ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 150 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ „ЕКСПЛУАТАЦІЯ ДІТЕЙ”	16
<i>Копильченко Тетяна Юріївна</i> ТИПОВІ ПОМИЛКИ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЕКСПЕРТИЗ.....	19
<i>Кузнецов Віталій Володимирович</i> ПИТАННЯ ВІДПОВІДНОСТІ СУЧАСНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИМ НОРМАМ.....	22
<i>Кузнецова Лариса Олександрівна</i> ВИЗНАЧЕННЯ ОЗНАК СУБ’ЄКТА ХУЛІГАНСТВА ЗА КК ПОСТРАДЯНСЬКИХ РЕСПУБЛІК.....	24
<i>Лютий Віталій Віталійович</i> МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	27
<i>Пантюх Ірина Юріївна</i> ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ УЧАСНИКІВ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА В УКРАЇНІ.....	29
<i>Плугатир Максим Віталійович</i> МІЖНАРОДНІ ЗОБОВ’ЯЗАННЯ УКРАЇНИ ЩОДО КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ДІЙ РАСИСТСЬКОГО ТА	

КСЕНОФОБНОГО ХАРАКТЕРУ, ВЧИНЕНИХ ЧЕРЕЗ КОМП'ЮТЕРНІ СИСТЕМИ.....	34
<i>Поліщук Володимир Васильович</i> ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ПОТЕРПІЛИХ І СВІДКІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ.....	36
<i>Пукач Ірина Богданівна</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОСВІДУВАННЯ ДО ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ.....	40
<i>Сакун Анна Вікторівна</i> ЕФЕКТИВНІСТЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ ПОПЕРЕДЖЕННЯ УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА.....	42
<i>Сергєєва Діана Борисівна</i> ВІДПОВІДНІСТЬ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ МІЖНАРОДНИМ КРИТЕРІЯМ ЗАКОННИХ ОБМЕЖЕНЬ ПРАВА ОСОБИ НА ТАЄМНИЦЮ ТЕЛЕФОННИХ ПЕРЕГОВОРІВ.....	46
Цивільне та сімейне право. Цивільний процес. Комерційне право. Міжнародне приватне право	
<i>Друк Вікторія Василівна</i> ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	50
<i>Ковалишин Олександр Романович</i> ПОНЯТТЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ: ПРОБЛЕМА ТЕОРЕТИЧНОГО ТА ЗАКОНОДАВЧОГО ВИЗНАЧЕННЯ.....	52
<i>Марчук Наталія Василівна</i> ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЕТНІЧНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ.....	55
<i>Овчаренко Антон Сергійович</i> ОСОБИ, ЗАЗНАЧЕНІ У СТ. 45 ЦПК, ЯК СУБ'ЄКТИ ПРАВА НА АПЕЛЯЦІЙНЕ ОСКАРЖЕННЯ.....	57
<i>Руденко Володимир Борисович</i> ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ.....	60
<i>Трач Юрій Юрійович</i> ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВІДМІННОСТІ ГРУПОВОГО ПОЗОВУ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ СПІВУЧАСТІ.....	62

Господарське право. Господарський процес

<i>Демидова Євгенія Євгенівна</i> ДО ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: ДЕЯКІ СПОСОБИ НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ДЕРЖАВНЕ МАЙНО.....	65
<i>Ілларіонов Олександр Юрійович</i> ПОНЯТТЯ ВУГІЛЬНОЇ ШАХТИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....	66
<i>Хмарська Яна Віталіївна</i> ІНВЕТОРИ В КОРПОРАТИВНІ ОБЛІГАЦІЇ: РЕАЛІЗАЦІЯ ТА ЗАХИСТ ЇХ ПРАВ В УКРАЇНІ.....	71
<i>Нерозя Анастасія Вікторівна</i> ОРГАНІЗАЦІОННО-ПРАВОВІ ФОРМИ КРУПНИХ АГРОПРОМІШЛЕННИХ ПРІДПРИЯТІЙ.....	74
 Право інтелектуальної власності та його захист. Інформаційне право	
<i>Aksyonova Irené</i> CIVIL-LEGAL PROTECTION OF COPYRIGHT AND CONTIGUOUS RIGHTS IN UKRAINE.....	77